

Projekat „SOSprotiv Nasilja – Medijska kampanja za smanjenje nasilja nad ženama tokom i nakon Covid-19 epidemije u Srbiji“, realizuje NVO Fenomena u partnerstvu sa Agencijom UN za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena (UN Women). U okviru ovog projekta, Viktimološko društvo Srbije je angažovano za sprovođenje istraživanja, koje ima za cilj dolaženje do saznanja o reagovanju nadležnih institucija i službi za suzbijanje nasilja u porodici u Republici Srbiji tokom Covid-19 epidemije i razvijanje preporuka za unapređenje praktičnih politika reagovanja u kriznim situacijama koje su zasnovane na pravima, potrebama i iskustvu žrtava.

Prvi korak u istraživanju čini analiza literature i drugog pisanog materijala, dostupnog u štampanom ili elektronskom obliku, koji se odnosi na nasilje u porodici, dostupne usluge i reagovanje nadležnih organa, institucija i službi u slučajevima nasilja u porodici u toku epidemije Covid-19, posebno tokom vanrednog stanja. Analiza treba da posluži kao osnov za razvijanje empirijskog dela istraživanja. Drugi korak predstavlja samo empirijsko istraživanje koje ima za cilj prikupljanje primarnih podataka o postupanju nadležnih organa, institucija i službi u slučajevima nasilja u porodici tokom epidemije Covid-19, putem ispitivanja, primenom ankete i intervjua.

Na osnovu oba dela istraživanja (desk analize i empirijskog istraživanja) biće razvijene preporuke za unapređenje praktičnih politika, koje su realistične i moguće za neposrednu primenu. Preporuke će biti finalizovane nakon predstavljanja tokom dva webinarra i dostavljene nadležnim organima javne uprave.

Projekat traje od oktobra 2020. do juna 2021.godine.

Projekat #SOSprotivNasilja –
Medijska kampanja za smanjenje
nasilja nad ženama tokom i nakon
Covid-19 epidemije u Srbiji

Istraživački izveštaj
Maj 2021.

Postupanje nadležnih institucija i službi za suzbijanje nasilja u porodici u Republici Srbiji tokom Covid-19 epidemije, posebno u periodu vanrednog stanja



#SOSprotivNasilja

Istraživanje i izveštaj je pripremila Viktimološko društvo Srbije - VDS 



Ovaj projekat finansira
Evropska unija

Fenomen 

 UN
WOMEN 

Viktimološko društvo Srbije-VDS

Projekat #SOSprotivNasilja – Medijska kampanja za smanjenje nasilja nad ženama tokom i nakon Covid-19 epidemije u Srbiji

Postupanje nadležnih institucija i službi za suzbijanje nasilja u porodici u Republici Srbiji tokom Covid-19 epidemije, posebno u periodu vanrednog stanja

Istraživački izveštaj

Sadržaj

Uvod.....	4
I DEO.....	7
Pravna zaštita od nasilja u porodici u Srbiji.....	7
Normativni okvir za postupanje u krizi izazvanoj pandemijom Covid-19	8
Rodno osetljive politike	9
Prevenција nasilja u porodici.....	10
Uloga sredstava javnog informisanja u prevenciji nasilja u porodici	10
Podizanje svesti državnih službenika i zaposlenih u javnom sektoru o uticaju mera za sprečavanje širenja virusa Covid-19 na žrtve nasilja u porodici.....	12
Reklamiranje i sprovođenje programa za učinioce	12
Zaštita žrtava.....	12
Informisanje žena žrtava nasilja o dostupnim uslugama podrške.....	12
Opšte i specijalizovane usluge podrške i Nacionalni SOS telefon	13
Smeštanje žena žrtava nasilja u porodici u sigurne kuće	17
Finansiranje usluga podrške za žrtve nasilja u porodici.....	20
Prijavljivanje nasilja, mere zaštite i gonjenje učinilaca	21
Registrovana krivična dela nasilja u porodici, događaji nasilja u porodici i procena rizika.....	21
Hitne mere zaštite	23
Postupanje osnovnih javnih tužilaštava	23
Multisektorska saradnja: rad grupa za koordinaciju i saradnju.....	25
II DEO.....	28
Postupanje državnih organa, ustanova i organizacija civilnog društva u slučajevima nasilja u porodici tokom i nakon vanrednog stanja	28
Postupanje osnovnih javnih tužilaštava	28

Postupanje centara za socijalni rad	35
Postupanje sigurnih kuća	40
Postupanje organizacija civilnog društva.....	42
Preporuke	49
Literatura.....	52

Uvod

Kako je upozorila specijalna izveštiteljka UN za nasilje prema ženama, a što potvrđuju nalazi pojedinih istraživanja (Pajvančić i dr., 2020), kao i izveštaji međunarodnih organizacija i organizacija civilnog društva na nacionalnom nivou (Majumdar, Wood, 2020; UN Women, 2020a), restriktivne mere koje se uvode u cilju suzbijanja virusa Covid-19, posebno tokom vanrednog stanja (ograničenje kretanja, samoizolacija i slično) povećavaju rizik od nasilja nad ženama i devojčicama, posebno od nasilja u porodici. Sa druge strane, u izveštaju Ujedinjenih nacija iz maja 2020. godine (United Nations Trust Fund to End Violence against Women - UNTF EVAW) navodi se da državne institucije nisu reagovale najadekvatnije na potrebe žrtava nasilja nakon proglašenja pandemije, te da je uloga organizacija civilnog društva, posebno ženskih organizacija, bila ključna za pružanje pomoći i podrške ženama žrtvama nasilja u porodici (Majumdar, Wood, 2020). Tako je pandemija izazvana virusom Covid-19 pokazala dubinu rodni nejednakosti i brojne slabosti do danas postignutog napretka u domenu suzbijanja nasilja nad ženama (UN Women, 2020b).

Kako bi se osigurao koordinisan i holistički pristup problemu nasilja nad ženama, uključujući nasilje u porodici tokom krize, u aprilu 2020. godine doneta je *Deklaracija Komiteta članica Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) o primeni Konvencije tokom pandemije Covid-19*. U Deklaraciji su date jasne smernice državama članicama za postupanje u cilju sprečavanja i suzbijanja nasilja nad ženama i nasilja u porodici u ovakvim izazovnim okolnostima. Prateći Konvenciju, smernice su grupisane u četiri kategorije: integrisane politike, prevencija, zaštita i gonjenje. One predstavljaju dobar okvir za analizu postupanja nadležnih institucija i službi za suzbijanje nasilja u porodici i u Republici Srbiji tokom Covid-19 epidemije, posebno tokom vanrednog stanja.

U cilju dolaženja do saznanja o reagovanju nadležnih institucija i službi za suzbijanje nasilja u porodici u Republici Srbiji tokom Covid-19 epidemije i razvijanja preporuka za unapređenje praktičnih politika reagovanja u kriznim situacijama koje su zasnovane na pravima, potrebama i iskustvu žrtava, Viktimološko društvo Srbije sprovodi istraživanje postupanja institucija i organizacija u odgovoru na nasilje u porodici tokom pandemije Covid-19, posebno tokom vanrednog stanja. Istraživanje se sprovodi u okviru projekta „SOSProtiv Nasilja – Medijska kampanja za smanjenje nasilja nad ženama tokom i nakon Covid-19 epidemije u Srbiji“, koji sprovodi NVO Fenomena u partnerstvu sa Agencijom UN za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena (UN Women).

Ovaj izveštaj je zasnovan na analizi podataka prikupljenih na dva načina: u okviru desk analize i putem ispitivanja, primenom ankete i grupnog intervjua.

U prvom delu istraživanja sprovedena je analiza postojeće literature, odnosno dostupnih podataka (desk analiza), s fokusom na sledeće: **a)** normativni okvir relevantan za zaštitu od nasilja u porodici i za postupanje u krizi (tokom vanrednog stanja usled epidemije Covid-19 i nakon njega); **b)** postojeća istraživanja vezana za reagovanje i primenu postojećih rešenja u slučajevima nasilja u porodici u toku epidemije Covid-19; **c)** podatke državnih organa, institucija i organizacija civilnog društva vezano za reagovanje državnih organa, institucija i službi u slučajevima nasilja u porodici tokom epidemije Covid-19; i **d)** podatke o izveštavanju medija o

slučajevima nasilje u porodici, dostupnim uslugama i reagovanju nadležnih organa, institucija i službi tokom epidemije Covid-19.

Na osnovu nalaza desk analize, osmišljen je drugi deo istraživanja, u okviru koga su podaci prikupljeni putem ispitivanja, primenom anekete i grupnog intervjua. Cilj ovog dela istraživanja bio je dolaženje do dodatnih podataka o postupanju osnovnih javnih tužilaštava, centara za socijalni rad, sigurnih kuća i organizacija civilnog društva u slučajevima nasilja u porodici tokom i nakon vanrednog stanja usled Covid-19 pandemije. Primenom ankete podaci su prikupljeni od sigurnih kuća i organizacija civilnog društva, dok su za prikupljanje podataka od osnovnih javnih tužilaštava i centara za socijalni rad organizovani grupni intervjui.

Za prikupljanje podataka putem ankete korišćen je upitnik.¹ Upitnik je poslat sigurnim kućama (13 sigurnih kuća koje su u sistemu socijalne zaštite i jedna sigurna kuća koju vodi organizacija civilnog društva), ženskim organizacijama članicama Mreže Žene protiv nasilja (ukupno 28 organizacija) i Savetovalištu protiv nasilja u porodici. Popunjeni upitnici su dobijeni iz 10 sigurnih kuća i 19 organizacija civilnog društva (18 organizacija koje su članice Mreže Žene protiv nasilja i Savetovalište protiv nasilja u porodici).

Grupni intervjui su organizovani sa predstavnicima osnovnih javnih tužilaštava (OJT) i centara za socijalni rad (CSR). Organizovana su po dva grupna intervjua sa svakom od dve grupe stručnjaka i stručnjakinja, koji su održani online, putem Zoom aplikacije. Za vođenje grupnog intervjua korišćen je polustrukturisan upitnik.² Prilikom odabira OJT, u obzir su uzeta tri glavna kriterijuma: OJT koja su koristila Zoom aplikaciju za sastanke grupa za koordinaciju i saradnju³ i

¹ U upitniku koji je poslat sigurnim kućama fokus je bio na pitanjima vezanim za uslove za prijem žena u sigurnu kuću tokom i nakon vanrednog stanja a u kontekstu pandemije Covid-19, zaražavanje korisnica i zaposlenih, organizaciju rada kako bi se smanjio rizik od zaražavanja, promenama u radu i preprekama i izazovima sa kojima su se suočavali tokom i nakon vanrednog stanja. U upitniku za organizacije civilnog društva, pored pitanja o broju žena žrtava nasilja u porodici koje su se obraćale za pomoć tokom 2019. i 2020. godine, fokus je bio na dolaženju do saznanja o tome da li su uočeni novi obrasci vršenja nasilja u porodici tokom i nakon vanrednog stanja, koje oblike pomoći i na koji način su organizacije pružale tokom i nakon vanrednog stanja, da li je u tom delu došlo do nekih promena, kako je bio organizovan rad na pružanju podrške ženama žrtvama nasilja u porodici, na kojih način su usluge podrške bile finansirane tokom i nakon vanrednog stanja, kakva je bila saradnja sa državnim organima i ustanovama, na koji način se vodilo računa o sprečavanju zaražavanja zaposlenih i volonterki, sa kojim izazovima su se organizacije suočile, kao i koji su njihovi predlozi vezani za potrebu promene načina rada državnih organa tokom krize a u kontekstu zaštite od nasilja u porodici i koje su potrebe samih organizacija kako bi u kriznim situacijama njihov rad mogao nesmetano da se odvija.

² Pitanja koja su poslužila kao smernice za grupni intervju sa predstavnicima OJT bila su usmerena na način organizovanja rada OJT tokom i nakon vanrednog stanja a vezano za postupanje u slučajevima nasilja u porodici, potom, na rad grupa za koordinaciju i saradnju i pozivanje žrtava na sastanke, s posebnim fokusom na iskustva vezana za korišćenje Zoom platforme za organizovanje online sastanaka grupa, zatim na saradnju sa drugim državnim organima, ustanovama i institucijama i programe za učinioce. Pitanja koja su poslužila kao smernice za grupni intervju sa predstavnicima CSR bila su usmerena na dolaženje do saznanja o tome koje vidove pomoći i podrške i na koji način su CSR pružali ženama žrtvama nasilja u porodici tokom i nakon vanrednog stanja i da li je došlo do nekih promena i kakvih; potom, na koji način je bilo obezbeđeno informisanje korisnika/korisnica o promenama u radu, na koji način su organizovana viđanja dece u kontrolisanim uslovima tokom vanrednog stanja i nakon njega; zatim, kakvo je iskustvo CSR vezano za rad grupa za koordinaciju i saradnju tokom i nakon vanrednog stanja, posebno ukoliko su bili uključeni u online sastanke preko Zoom aplikacije, kao i šta je potrebno uraditi na nivou CSR kako bi se osigurao nesmetan rad, posebno na pružanju podrške ženama žrtvama nasilja, u kriznim situacijama.

³ OJT uključena u projekat Ministarstva pravde kojima je omogućeno korišćenje aplikacije Zoom. Korišćenje aplikacije omogućeno je u saradnji sa Programom Ujedinjenih nacija za razvoj. Više informacija o tome se može naći u ovom izveštaju na strani 27.

u kojima ta mogućnost nije postojala; OJT koja su u proseku tokom perioda vanrednog stanja imala više od 30 novoprimljenih slučajeva nasilja u porodici i region u kome se OJT nalaze kako bi se osiguralo prisustvo predstavnika/ca OJT iz sva četiri regiona u Srbiji (Grad Beograd, Vojvodina, Istočna i Južna Srbija i Šumadija i Zapadna Srbija). Na osnovu ovih kriterijuma odabrana su sledeća OJT: II OJT u Beogradu, OJT u Novom Sadu, Arandjelovcu, Nišu i Užicu (mesta u kojima je korišćena Zoom aplikacija za sastanke grupa za koordinaciju i saradnju) i I OJT u Beogradu, OJT u Požarevcu, Leskovcu, Šapcu i Subotici (mesta u kojima nije korišćena Zoom aplikacija za sastanke grupa za koordinaciju i saradnju). Intervjuima su prisustvovala predstavnice i predstavnici svih navedenih OJT osim I OJT u Beogradu. Na taj način su u grupne intervjuje bila uključena po tri OJT iz regiona Istočna i Južna Srbija i Šumadija i Zapadna Srbija; dva OJT iz regiona Vojvodina i jedno OJT iz Grada Beograda.

Kada su u pitanju CSR, poziv je upućen CSR u mestima u kojima su za postupanje mesno nadležna napred pomenuta OJT. Grupnim intervjuima su prisustvovali predstavnici i predstavnice sledećih CSR: GCSR Beograd – odeljenja Čukarica i Novi Beograd, CSR Novi Sad, Šabac, Leskovac, Požarevac, Niš, Užice i Arandjelovac, dok su predstavnici CSR u Subotici poslali odgovore na pitanja u pisanoj formi.

Podaci su analizirani u odnosu na napred pomenute smernice date u Deklaraciji o primeni Istanbulske konvencije tokom pandemije Covid-19.

U prvom delu ovog izveštaja izneti su rezultati desk analize, a u drugom delu su analizirani podaci prikupljeni ispitivanjem, primenom ankete i grupnog intervjua. Na kraju izveštaja su date preporuke za unapređenje odgovora na nasilje u porodici, posebno u kontekstu pandemije Covid-19, ali i u drugim kriznim situacijama.

IDEO

Pravna zaštita od nasilja u porodici u Srbiji

Nasilje u porodici je inkriminisano Krivičnim zakonikom (čl. 194).⁴ Zakonodavac je predvidio osnovni, tri teža i jedan lakši oblik ovog krivičnog dela. Ovom inkriminacijom se obezbeđuje zaštita člana porodice od psihičkog i fizičkog nasilja, dok se slučajevi seksualnog nasilja u porodici sankcionišu primenom drugih odredbi Krivičnog zakonika. Teži oblik dela postoji ukoliko je delo izvršeno upotrebom oružja, opasnog oruđa ili drugog sredstva podobnog da telo teško povredi ili zdravlje teško naruši, potom, ukoliko je nastupila teška telesna povreda ili teško narušavanje zdravlja ili je delo učinjeno prema maloletnom licu, kao i ukoliko je usled njegovog izvršenja nastupila smrt člana porodice. Lakši oblik dela postoji u slučaju kršenja mera zaštite od nasilja u porodici koje sud može da odredi prema odredbama Porodičnog zakona. Gonjenje za krivično delo nasilje u porodici se preduzima po službenoj dužnosti.

Porodični zakon⁵ izričito zabranjuje nasilje u porodici, pod kojim podrazumeva fizičko, psihičko i seksualno nasilje, definiše člana porodice, garantuje pravo na zaštitu od nasilja u porodici i uređuje poseban parnični postupak za zaštitu od porodičnog nasilja (Konstantinović Vilić, Petrušić, 2011). Porodični zakon predviđa mere zaštite od nasilja u porodici koje imaju za cilj da spreče dalje ispoljavanje nasilja prema članu porodice: iseljenje iz porodičnog stana ili kuće; useljenje u porodični stan ili kuću; zabrana približavanja članu porodice; zabrana pristupa u prostor oko mesta stanovanja ili rada i zabrana daljeg uznemiravanja člana porodice. Kršenje mera zaštite predstavlja najlakši oblik krivičnog dela nasilje u porodici.

Zakon o sprečavanju nasilja u porodici⁶ ima za cilj da osigura efikasnu prevenciju nasilja u porodici i hitnu, blagovremenu i delotvornu zaštitu i podršku žrtvama nasilja u porodici, i to kroz unapređivanje koordinacije i saradnje nadležnih službi. Pod nasiljem u porodici podrazumevaju se akti fizičkog, seksualnog, psihičkog ili ekonomskog nasilja. Sprečavanje nasilja u porodici sastoji se od skupa mera kojima se otkriva da li preči neposredna opasnost od nasilja u porodici i skupa mera koje se primenjuju kada je neposredna opasnost otkrivena. Zakonom se uvode hitne mere zaštite od nasilja u porodici: mera privremenog udaljenja učinioca iz stana (koju izriče nadležni policijski službenik; traje 48 časova od uručenja naređenja, a sud može hitnu meru produžiti za još 30 dana) i mera privremene zabrane učiniocu da kontaktira žrtvu nasilja i prilazi joj. Zakonom se uvode i procena rizika od ponavljanja nasilja, obavezna koordinacija i saradnja nadležnih službi i evidencija slučajeva nasilja.

⁴ Krivični zakonik RS, Službeni glasnik RS, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 i 94/2016.

⁵ Porodični zakon RS, Službeni glasnik RS, br. 18/2005, 72/2011 - dr. zakon i 6/2015.

⁶ Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, Službeni glasnik RS, br. 64/2016.

Normativni okvir za postupanje u krizi izazvanoj pandemijom Covid-19

Svetska zdravstvena organizacija je 11. marta 2020. godine proglasila globalnu pandemiju zbog koronavirusa (infekcija virusom Covid-19). U Srbiji je 15. marta 2020. doneta *Odluka o proglašenju vanrednog stanja na teritoriji cele države*⁷. Pozivajući se na Ustav (čl. 200 st. 5), odluku su doneli predsednik Republike, predsednik Narodne skupštine i predsednik Vlade, ali ona ne sadrži nikakvo formalno obrazloženje (Golubović i dr., 2020). Pri tome je odluka doneta pet dana pre nego što je Ministar zdravlja doneo *Naredbu o proglašenju epidemije zarazne bolesti COVID-19*.⁸

Vlada Republike Srbije je, uz supotpis predsednika Republike, a pozivajući se na član 200 st. 6 Ustava RS, 16. marta 2020. godine, donela *Uredbu o merama za vreme vanrednog stanja*,⁹ koja je prestala da važi danom ukidanja vanrednog stanja, odnosno, 6. maja 2020. U članu 1 Uredbe bilo je predviđeno da se njom propisuju mere kojima se odstupa od Ustavom zajemčenih ljudskih i manjinskih prava za vreme vanrednog stanja. Drugim rečima, Uredbom su bila predviđena ograničenja ljudskih prava - predviđene su mere zabrane okupljanja i zabrane, odnosno ograničenja kretanja tokom vanrednog stanja (policijski čas i karantin za građane i građanke preko 65, odnosno preko 70 godina). Međutim, brojna su sporna pitanja vezana za pravni osnov i način donošenja odluke o proglašenju vanrednog stanja, što otvara pitanje legalnosti i legitimnosti mera usmerenih na ograničavanje ljudskih prava u odgovoru na Covid-19 (Golubović i dr., 2020; Pajvančić i dr., 2020: 18-23). Vlada je potom donela preko 40 uredbi, a posebne mere su u okviru svojih nadležnosti donosila resorna ministarstva, kao i državni organi (na primer, Visoki savet sudstva, Republičko javno tužilaštvo i sl.) (Golubović i dr., 2020).

Ministarstvo pravde je 17. marta 2020. donelo *Preporuke za rad sudova i javnih tužilaštava za vreme vanrednog stanja*,¹⁰ kojima je, između ostalog, preporučilo da nadležni sudovi i javna tužilaštva za vreme vanrednog stanja postupaju u krivičnim predmetima koji se odnose na nasilje u porodici i predmetima koji se rešavaju u postupcima koji su po zakonu hitni. Međutim, Advokatska komora je ukazala na neujednačenu primenu Preporuka Ministarstva pravde.¹¹ Reagujući na to, Vrhovni savet sudstva je 18. marta doneo Zaključak kojim je precizirao koji predmeti ne trpe odlaganje, odnosno u kojim se postupcima suđenja zakazuju i održavaju (videti u Pajvančić i dr., 2020: 107). Kada su u pitanju krivični postupci, u ovu grupu predmeta svrstani su, pored ostalih, krivični postupci u slučajevima nasilja u porodici. U građanskoj materiji, u predmete koji ne trpe odlaganje svrstani su, pored ostalih, postupci za određivanje, produženje i ukidanje privremenih mera, postupci za određivanje mera zaštite od nasilja u porodici i prinudno izvršenje odluka iz porodičnih odnosa. Ovaj zaključak Visokog saveta sudstva može da se oceni kao pozivan kada je u pitanju krivičnopravna i građanskopravna zaštita od nasilja u porodici.

Kada je u pitanju smeštaj u sigurne kuće/skloništa važna je *Instrukcija Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja* od 12.03.2020.godine, broj 500-01-2/2020-9, kojom je predviđeno da se prijem novih korisnika/ca usluge smeštaja, što uključuje sigurne kuće u sistemu

⁷ Odluka je objavljena u "Službenom glasniku RS", br. 29/2020 od 15.3.2020. godine, kada je i stupila na snagu.

⁸ Naredba je objavljena u „Službenom glasniku RS“, br. 37/2020 od 19.3.2020. godine, kada je i stupila na snagu.

⁹ Službeni glasnik RS, br. 31 od 16. marta 2020, 36 od 19. marta 2020, 38 od 20. marta 2020, 39 od 21. marta 2020, 43 od 27. marta 2020, 47 od 28. marta 2020, 49 od 1. aprila 2020, 53 od 9. aprila 2020, 56 od 15. aprila 2020, 57 od 16. aprila 2020, 58 od 20. aprila 2020, 60 od 24. aprila 2020.

¹⁰ Preporuke su dostupne na <https://www.mpravde.gov.rs/obavestenje/29154/preporuke-za-rad-sudova-i-javnih-tuzilastava-za-vreme-vanrednog-stanja.php>, stranici pristupljeno 20.10.2020.

¹¹ <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/200320/200320-vest8.html>, stranici pristupljeno 20.10.2020.

socijalne zaštite, vrši isključivo uz zdravstvenu dokumentaciju koja dokazuje da lice nije zaraženo virusom SARS-CoV-2. Ustanove su dužne da novoprimiteljnu korisnicu preventivno smeste u karantin, u trajanju od 14 dana, u okviru ustanove. Takođe, ustanove moraju da shodno merama Vlade Republike Srbije i nadležnog Ministarstva preduzmu i druge higijensko-zdravstvene mere, kao što su: obavezno nošenje zaštitne opreme, redovna dezinfekcija prostorija, svakodnevno praćenje zdravstvenog stanja zaposlenih i korisnika/ca.

Rodno osetljive politike

U Deklaraciji o primeni Istanbulske konvencije tokom pandemije Covid-19 predviđa se da bi države članice trebalo da nastoje da uključe rodnu perspektivu u osmišljavanje i primenu strategija za borbu protiv pandemije Covid-19.

Rodna analiza odgovora na Covid-19 u Srbiji pokazala je da napred pomenute odluke i propisi o merama preduzetim u vreme vanrednog stanja nisu rodno senzitivni, da su opšteg karaktera, te su retke mere koje se odnose na ranjive grupe, uključujući žene žrtve nasilja, posebno nasilja u porodici, dok su neke mere usvojene naknadno, tek na inicijativu organizacija civilnog društva, a po preporukama Zaštitnika građana i Poverenika za zaštitu ravnopravnosti (Pajvančić i dr., 2020).

Tako, na primer, u *Deklaraciji ženskih organizacija civilnog društva, ekspertkinja za rodnu ravnopravnost nakon nacionalnih konsultacija za borbu protiv epidemije COVID-19 u Republici Srbiji* od 9. aprila 2020. organima javne vlasti upućen je apel da, u konsultacijama sa ženskim organizacijama, pripreme i sprovedu adekvatan odgovor na nerešene probleme koji otežavaju svakodnevni život žena širom Srbije, uključujući i probleme žena u situacijama nasilja koje ne mogu da prijave nasilje zbog ograničenja kretanja, a žive sa nasilnikom u istom domaćinstvu (Pajvančić i dr., 2020). Ovaj apel nije imao efekta.

Takođe, povodom problema u vezi sa prijavljivanjem nasilja u porodici i partnerskog nasilja specijalizovane ženske organizacije koje pružaju pomoć i podršku ženama žrtvama nasilja uputile su 18. aprila 2020. predlog Vladi Srbije da se *Uredba o merama u vreme vanrednog stanja*, u delu koji se odnosi na zabranu kretanja, dopuni odredbom koja bi omogućila da tokom trajanja zabrane kretanja („policijskog časa“) žene i devojke u situacijama akutnog nasilja u porodici i partnerskim odnosima mogu da napuste stan, i da, bez obzira koliko su udaljene od mesta stanovanja neće biti kažnjene zbog kršenja zabrane kretanja (Pajvančić i dr., 2020). Specijalizovane ženske organizacije su predlog dostavile i Poverenici za zaštitu ravnopravnosti, koja je Vladi Srbije uputila Inicijativu za izmenu pomenute Uredbe.¹² U Inicijativi je predloženo propisivanje izuzetka od poštovanja mere zabrane/ograničenja kretanja za žrtve porodičnog i partnerskog nasilja kako bi mogle, bez rizika od kažnjavanja, da napuste stan, prostoriju i objekat za stanovanje u stambenim zgradama i domaćinstvo (okućnicu) onda kada su direktno izložene nasilju. Istu inicijativu je predsednici Vlade RS uputio i Zaštitnik građana. Nažalost, do tražene dopune Uredbe o vanrednim merama za vreme vanrednog stanja nije došlo.

¹² Videti na: <http://ravnopravnost.gov.rs/inici%D1%98%D0%B0tiv%D0%B0-z%D0%B0-izm%D0%B5nuur%D0%B5db%D0%B5-%D0%BE-m%D0%B5r%D0%B0m%D0%B0-cir/>, stranici pristupljeno 28.10.2020.

Prevenција nasilja u porodici

Prema Deklaraciji o primeni Istanbulske konvencije tokom pandemije Covid-19, države članice bi trebalo da razmotre preduzimanje mera (npr. saopštenja za štampu, kampanje na TV, radiju ili društvenim mrežama), koje imaju za cilj da upoznaju javnost sa povećanim rizikom od nasilja nad ženama i devojčicama tokom pandemije i širenja informacija o mogućim mestima gde žrtve mogu dobiti pomoć (npr. kroz distribuciju informativnog materijala na mestima kao što su supermarketi i apoteke). Neophodno je da sve te informacije budu dostupne na različitim jezicima, uključujući znakovni jezik. Deklaracija, takođe, ističe ulogu sredstava javnog informisanja u prevenciji nasilja nad ženama, posebno nasilja u porodici, i to kroz intenzivnije izveštavanje o tome kako pandemija povećava rizike nasilja nad ženama i devojčicama i gde i kako potražiti pomoć.

Uloga sredstava javnog informisanja u prevenciji nasilja u porodici

Za potrebe ove analize, a na osnovu medijskog arhiva Ebart-a vezanog za UNDP projekat „Medijske objave – Integrisani odgovor na nasilje nad ženama”, analizirano je medijsko izveštavanje o nasilju u porodici u toku vanrednog stanja u Srbiji zbog pandemije Covid-19 (12.03.–06.05.2020.). Analizirano je 138 medija (od toga 23 štampana) koji su ukupno imali 1024 objave¹³ vezane za nasilje u porodici. Od toga, 109 medija je imalo do deset objava (53 medija, skoro polovina, su imala po jednu objavu), a 29 medija je imalo preko 10 objava (najviše Blic – 55 i Srpski telegraf – 51).

U analiziranim objavama mediji su izveštavali o različitim aspektima nasilja u porodici. Tako je, u navedenom periodu, bilo ukupno 660 izveštavanja o pojedinačnim (konkretnim) slučajevima nasilja u porodici. Od toga, 551 objava se odnosila na slučajeve fizičkog nasilja u porodici, 57 na slučajeve seksualnog nasilja u porodici, 20 na ubistvo u porodičnom kontekstu i 3 na pokušaj ubistva u porodičnom kontekstu. Različiti mediji su izveštavali o istom, konkretnom slučaju. Uz to, neki mediji su izveštavali o istom, konkretnom slučaju po nekoliko dana, prateći razvoj događaja.

Pored konkretnih slučajeva, mediji su u 318 objava izveštavali uopšteno o nasilju u porodici. Takođe, 122 objave, u različitim medijima, izveštavale su o tome kome i kako žrtve mogu da se obrate. Izveštavanje o dostupnim uslugama organizacija civilnog društva bilo je u 84 objave a izveštavanje o dostupnim uslugama državnih institucija u 38 objava.

O konkretnim slučajevima nasilja u porodici su, uglavnom, objavljivane kratke vesti bez udubljanja u kontekst događaja i bez opštih informacija (npr. o tome kome žrtve, koje budu u istoj ili sličnoj situaciji, mogu da se obrate). Takođe, pojedini mediji su senzacionalistički izveštavali o konkretnim slučajevima nasilja u porodici, ne pokazujući nameru da sakriju identitet žrtava, što je moglo dodatno viktimizirati žrtve. Takva izveštavanja su, uglavnom, bila praćena bombastičnim naslovima i fotografijama (npr. predimenzionirane slike nasilja u odnosu na mali tekst vesti, ogromna slova u naslovu u odnosu na tekst i sl.). U analiziranom periodu, objavljivane su, u najvećem broju slučajeva, fotografije opšteg tipa koje su pratile tekst, a ako se radilo o konkretnim osobama njihova lica su, uglavnom, bila zamagljena. Izuzev nekoliko primera, imena nasilnika i žrtava nisu objavljivana već samo inicijali ili opisno – „Mitrovčanin“,

¹³Pod terminom *objava* smatra se jedna jedinica medijskog priloga.

„Zaječarac“ i sl. U većini objava o pojedinačnim slučajevima, način izveštavanja više je usmeravao pažnju čitaoca na nasilnika nego na žrtvu.

Na osnovu objava u manjim, lokalnim medijima, može se zaključiti da su oni, uglavnom, izveštavali o lokalnim, konkretnim slučajevima nasilja u porodici, kao i o načinima obraćanja lokalnim organizacijama civilnog društva.

Pojedini „tabloidni“¹⁴ mediji (Informer, Kurir, Alo, Srpski telegraf) posvećivali su više pažnje slučajevima nasilja u porodici vezanim za poznate ličnosti, pa su tako, iz dana u dan, objavljivali istu vest sa malim izmenama, nekad i više puta u toku dana, što je, inače, praksa tabloida kada su poznate ličnosti u pitanju. Na primer, u toku nekoliko dana, u medijima su bile 52 objave vezane za poznatu rok pevačicu i nasilje koje je pretrpela od strane svog partnera.

Pored konkretnih slučajeva, mediji su izveštavali uopšteno o nasilju u porodici tretirajući šire teme kao što su: nasilje u porodici kao duštveni problem, nasilje u porodici tokom vanrednog stanja u Srbiji i šire, prevencija, postojeće zakonodavstvo, sistemski pristup. O navedenim temama je, uglavnom, izveštavano kroz medijske intervju sa aktivistima/aktivistkinjama i političarima/političarkama.

Većina analiziranih medija prenela je informacije o pozivu ženama da prijave svaki slučaj porodičnog i rodno zasnovanog nasilja, koji je uputila potpredsednica Vlade Srbije i predsednica Koordinacionog tela za rodnu ravnopravnost, Zorana Mihajlović. Takođe, ona je u periodu vanrednog stanja najavila da će biti omogućeno da se nasilje prijavi elektronskim putem. U velikom broju medija preneto je i saopštenje ministra unutrašnjih poslova, Nebojše Stefanovića, o manjoj stopi prijavljenog nasilja u porodici u toku vanrednog stanja. Tom prilikom, on je pozvao da se žrtve nasilja u porodici obrate policiji jer „...država im garantuje zaštitu...“. Takođe, u manjem broju objava, zajedno sa kontaktima organizacija civilnog društva prenet je i nacionalni SOS broj za žrtve nasilja u porodici. Na osnovu analiziranih medijskih izveštavanja, primećuje se da je tokom vanrednog stanja u samo 38 objava izveštavano o državnim institucijama kojima se žrtve nasilja u porodici mogu obratiti (policija i nacionalni SOS broj). Interesantno je da je bilo više objava vezano za jedan slučaj poznate ličnosti (52) nego za informisanje građana i građanki o državnim institucijama kojima se žrtve nasilja mogu obratiti.

Što se tiče organizacija civilnog društva, najviše je u medijima bio zastupljen Autonomni ženski centar putem saopštenja i gostovanja, kao i koordinatorica Sigurne kuće u Beogradu. Tokom analiziranog perioda, ženske i druge organizacije civilnog društva, izveštavale su da je povećan broj osoba koje im se obraćaju zbog nasilja u porodici. Svako gostovanje ili saopštenje ovih organizacija u medijima bilo je praćeno davanjem informacija o načinima kontaktiranja sa njima.

Može se zaključiti da je pažnja medija u periodu vanrednog stanja povodom pandemije Covid-19 više bila usmerena na pojedinačne slučajeve nego na opšte teme vezane za nasilje u porodici. S obzirom da je vanredno stanje nosilo povećan rizik od nasilja u porodici, nedovoljno je iskorišten potencijal medija da utiču na informisanje o problemu i prevenciju istog. Takođe, u medijima je vrlo malo izveštavanja o uslugama i načinima pomoći koje državne institucije pružaju žrtvama nasilja u porodici.

¹⁴Tabloid – novine, obično manjeg formata, koje često objavljuju senzacionalističke i nedovoljno proverene vesti.

Podizanje svesti državnih službenika i zaposlenih u javnom sektoru o uticaju mera za sprečavanje širenja virusa Covid-19 na žrtve nasilja u porodici

Kada je u pitanju prevencija nasilja u porodici, prema raspoloživim podacima, u Srbiji nisu organizovane obuke usmerene na podizanje svesti državnih službenika i zaposlenih u javnom sektoru (na primer zdravstvo, pravosuđe, policija) o potencijalnom uticaju mera kao što su fizičko distanciranje, proglašenje vanrednog stanja, uvođenje zabrane kretanja ili policijskog časa i uopšte o ekonomskim i socijalnim posledicama krize na žene i decu koja žive u nasilnoj vezi i/ili zajednici. To je jedna od smernica sadržanih u Deklaraciji o primeni Istanbulske konvencije tokom pandemije Covid-19.

Reklamiranje i sprovođenje programa za učinioce

U cilju prevencije, kako je navedeno u Deklaraciji o primeni Istanbulske konvencije tokom pandemije Covid-19, države bi trebalo da razmotre i reklamiranje postojećih programa za učinioce, koji mogu da budu dostupni onlajn i/ili putem telefonskih linija za pomoć. Prema postojećim saznanjima, programi za učinioce nisu sistemski regulisani u Srbiji, a njihovog reklamiranja tokom pandemije, posebno tokom vanrednog stanja nije bilo.

Zaštita žrtava

Informisanje žena žrtava nasilja o dostupnim uslugama podrške

Kako tokom vanrednog stanja pristup informacijama o dostupnim uslugama podrške i zakonskim merama može da bude problematičan za žrtve nasilja u samoizolaciji i/ili one koje žive sa svojim partnerima/članovima porodice koji ih zlostavljaju, u Deklaraciji o primeni Istanbulske konvencije u toku pandemije Covid-19 se navodi da bi države članice trebalo da razviju ciljane informativne kampanje.

Takvih kampanja u Srbiji tokom vanrednog stanja nije bilo. Kada je u pitanju informisanje žrtava o službama koje pružaju podršku, Ministarstvo pravde je na portalu *Isključi nasilje* postavilo informaciju o brojevima telefona i izmenjenim radnim vremenima specijalizovanih ženskih organizacija iz Mreže „Žene protiv nasilja“,¹⁵ ali ne na način da žrtve te podatke mogu lako da pronađu. Sličnu informaciju imao je i MUP,¹⁶ ali su na sajtu MUP sadržani podaci za manji broj organizacija, mahom SOS telefona, ali se primećuje da nisu bili dati podaci o izmenjenom

¹⁵

Videti:

<https://iskljucinasilje.rs/%d0%b0%d0%ba%d1%82%d1%83%d0%b5%d0%bb%d0%bd%d0%be%d1%81%d1%82%d0%b8/%d0%bf%d0%be%d0%bc%d0%be%d1%9b-%d0%b6%d1%80%d1%82%d0%b2%d0%b0%d0%bc%d0%b0-%d0%bd%d0%b0%d1%81%d0%b8%d1%99%d0%b0-%d0%b8-%d1%82%d0%be%d0%ba%d0%be%d0%bc-%d0%b2%d0%b0%d0%bd%d1%80%d0%b5%d0%b4%d0%bd%d0%be/>, stranici pristupljeno 28.10.2020.

¹⁶

http://www.mup.gov.rs/wps/portal/sr/gradjani/saveti!/ut/p/z0/fY3LCoMwEEV_RSiuJ9pW7NJVoA8KdVGBtZjGI_GPDJGqUfn7zBV1dDhzOBQUdKMaNBozkGV3il6r0_XSrCinKS30QhWiqRtbiWJey2EO7zPrR6t0VI8MZ1H875_WicJtWAMp6j_Ubowvvp2ZLRL15yL4I2NjLkYZuxHZMrFgpuNaRkXcqPN1iz42fdkCMJHPn8jiaYB/, stranici pristupljeno 28.10.2020.

režimu rada organizacija. Spisak svih centara za socijalni rad postavljen je i na sajt Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja,¹⁷ a pri dnu stranice data je informacija o broju Nacionalnog SOS telefona za žene sa iskustvom nasilja.

Tokom vanrednog stanja Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja organizovalo je Viber Community kanal. Cilj ovog kanala je informisanje građana i građanki o radu ministarstva, aktivnostima, te je to još jedan način na koji građani mogu blagovremeno da dobiju informacije vezane za aktuelnu situaciju izazvanu virusom Covid-19. Tako su, na primer, putem ovog kanala redovno razmenjivane bitne informacije vezane za izmene propisa, dostupne vidove podrške, uključujući i spisak telefona svih centara za socijalni rad i slično. Ovaj kanal je i dalje aktivan i u momentu pisanja ovog izveštaja ima 77725 članova.

Sa druge strane, većina organizacija civilnog društva je ažurirala podatke o radu, odnosno o uslugama koje se nude i načinima na koji se usluge nude. Informacije su bile ažurirane na internet stranicama organizacija i društvenim mrežama. Organizacije civilnog društva su takođe pružale informacije i podršku vezano sa Covid-19.

Opšte i specijalizovane usluge podrške i Nacionalni SOS telefon

U Deklaraciji o primeni Istanbulske konvencije u toku pandemije Covid-19 navodi se da bi države članice trebalo da garantuju kontinuitet pružanja opštih i specijalizovanih usluga podrške žrtvama svih oblika nasilja koji su obuhvaćeni Konvencijom, kao i usluga zaštite i podrške za decu svedoke, istovremeno osiguravajući da se usluge pružaju u skladu sa važećim bezbednosnim smernicama.

Sve specijalizovane ženske organizacije nastavile su da tokom vanrednog stanja, ali i nakon njega pružaju pomoć i podršku ženama žrtvama nasilja (Pajvančić i sar., 2020). Usluge podrške nastavila je da pruža i za sada jedina opšta služba za žrtve, koja funkcioniše u okviru Viktimološkog društva Srbije – služba *VDS info i podrška žrtvama*.¹⁸ Organizacije u okviru Mreže Žene protiv nasilja prilagodile su rad uslovima vanrednog stanja, te su prilagodile svoje radno vreme, a usluge su pružale koristeći savremena i ženama dostupna sredstva komunikacije (Nikolić-Ristanović, 2020). Većina organizacija je prestala da koristi svoje kancelarije i brojeve kancelarijskih telefona, te su prešle na mobilne brojeve telefona (nekad novi broj). Međutim, kao jedna od problema koji je uočen tiče se teškoća u dolaženju do žena koje ne koriste digitalnu tehnologiju i koje su očigledno ostale van kanala podrške i informacija koje su nudene na taj način.

Broj žena žrtava nasilja u porodici koje su se obratile za pomoć specijalizovanim ženskim nevladinim organizacijama (na primer, SOS službama za podršku i pomoć) varirao je tokom vanrednog stanja (Fenomena, 2020). Neke ženske organizacije suočile su se sa povećanjem broja poziva za pomoć i podršku, druge su beležile približno isti broj obraćanja, dok je jedan broj organizacija beležio smanjenje broja primljenih poziva. Rezultati istraživanja UN Women pokazuju da je, ukupno gledano, povećan broj žena koje su se javljale navladinim i ženskim organizacijama za psihosocijalnu podršku, ali i za finansijsku i materijalnu pomoć (hrana, odeća,

¹⁷ <https://www.minrzs.gov.rs/sr/aktuelnosti/vesti/objavljen-spisak-kontakt-telefona-i-mejl-adresa-svih-centara-za-socijalni-rad-u-srbiji>, stranici pristupljeno 28.10.2020.

¹⁸ Informacije su dostupne na internet stranici Viktimološkog društva Srbije www.vds.rs.

lekovi), što ukazuje na to da se ekonomska situacija žena pogoršala tokom epidemije, što značajno doprinosi povećanju nasilja u porodici i izlaže žene povećanom psihološkom pritisku partnera ili drugih članova porodice (UN Women, 2020b).

Kao što je u uvodnom delu navedeno, za potrebe istraživanja, Viktimološko društvo Srbije je sačinilo upitnik koji je poslat Nacionalnom SOS telefonu i organizacijama civilnog društva (članicama Mreže *Žene protiv nasilja* i Savetovaništu protiv nasilja u porodici) u cilju dobijanja, između ostalog, i statističkih podataka o broju žena koje su im se obratile za pomoć u situaciji nasilja tokom 2019. i 2020. godine.

a) Nacionalni SOS telefon

Prema podacima Nacionalnog SOS telefona (Tabela 1), primećuje se da je ukupan broj poziva u prvih osam meseci 2020. godine za oko 22% manji u odnosu na isti period 2019. Takođe, ako se posmatraju period mart-april 2019. i mart-april 2020. (koji obuhvata i najveći deo perioda vanrednog stanja), primećuje se da je broj poziva na relativno sličnom nivou, pri čemu je u periodu mart-april 2020. zabeležen manji pad (za oko 8%) u odnosu na isti period 2019.

Tabela 1: *Broj poziva koji je primio Nacionalni SOS telefon*

	Ukupan broj poziva po mesecima u 2019.	Ukupan broj poziva po mesecima u 2020.
Januar	400	183
Februar	360	200
Mart	303	269
April	226	220
Maj	280	265
Jun	228	220
Jul	309	244
Avgust	323	287
Ukupno	2429	1888

Ako se posmatra period vanrednog stanja, odnosno period mart-april 2020. u odnosu na period koji je neposredno prethodio (januar i februar), primećuje se da je broj poziva u martu porastao za oko 46% u odnosu na januar 2020. i za oko 22% u odnosu na februar 2020. U aprilu se u odnosu na mart beleži manji pad, a potom ponovo rast broja poziva u maju.

Tabela 2: *Polna struktura žrtava koje su se obratile Nacionalnom SOS telefonu*

	Polna struktura žrtava u 2019.		Polna struktura žrtava u 2020.	
	Muško	Žensko	Muško	Žensko
Januar	23	199	5	47
Februar	7	147	7	43
Mart	1	147	7	43

April	5	84	5	80
Maj	3	136	2	61
Jun	13	73	0	66
Jul	12	115	10	84
Avgust	21	146	8	82
Ukupno	85	1047	44	506

U posmatranom periodu tokom obe godine, žene su činile većinu osoba koje su se obratile Nacionalnom SOS telefonu za pomoć: 92,5% u prvih osam meseci 2019. i 92% u istom periodu 2020. Žene su se u većem broju obraćale u odnosu na muškarce i u periodu vanrednog stanja.

b) Organizacije civilnog društva članice

Podaci dobijeni od organizacija civilnog društva koje su članice Mreže *Žene protiv nasilja*, kao i od Savetovaništva protiv nasilja u porodici, a koji su prikazani u Tabeli 3, pokazuju da se tokom 2019. godine ukupno 5618 žena obratilo za pomoć organizacijama obuhvaćenim uzorkom, dok je tokom 2020. godine to učinilo 6280 žena. Drugim rečima, tokom 2020. godine zabeležen je porast broja žena koje su se obratile organizacijama civilnog društva za pomoć i to za 11,8%.¹⁹

Tabela 3: Broj žena žrtava nasilja u porodici koje su se obratile za pomoć nevladinim organizacijama tokom 2019. i 2020. godine

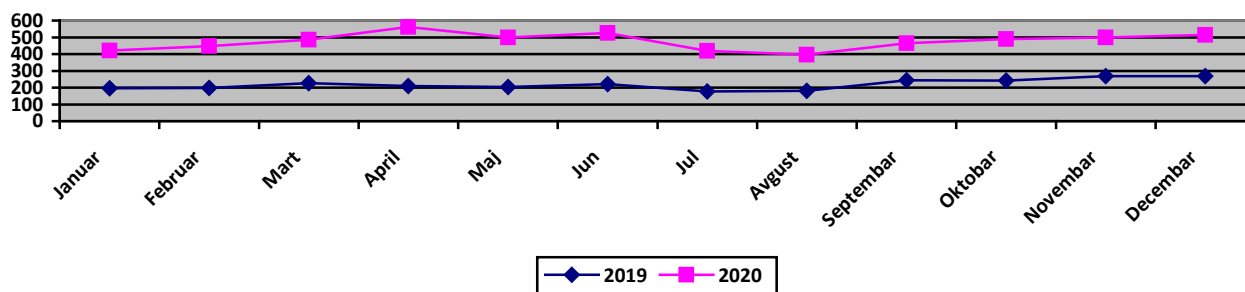
4. Broj obraćanja žena žrtava nasilja u porodici, NVO	2019												2020													
	Jan	Feb	Mart	Apr	Maj	Jun	Jul	Avg	Sept	Okt	Nov	Dec	UKUPNO	Jan	Feb	Mart	Apr	Maj	Jun	Jul	Avg	Sept	Okt	Nov	Dec	UKUPNO
1 ASTRA	0	3	22	19	17	35	18	8	16	27	26	14	205	1	2	21	21	6	14	7	8	5	20	7	7	119
2 Centar za podršku ženama	7	13	17	11	8	10	11	11	21	20	30	26	185	14	27	13	27	24	33	13	22	16	18	21	29	257
3 Romski centar za žene i decu Daje	52	41	39	47	36	40	31	34	43	46	49	56	514	71	52	54	61	50	57	63	49	51	60	51	68	687
4 Udruženje Fenomena	2	2	2	1	6	9	11	18	19	15	21	20	126	1	3	2	42	31	17	9	3	6	4	14	6	138
5 IZ KRUGA - Beograd	21	31	29	33	21	24	19	26	31	25	19	22	340	26	33	20	29	21	28	30	35	20	28	36	32	338
6 Udruženje Romkinja Osvit	9	6	9	6	9	5	6	6	12	10	8	9	95	10	9	19	12	28	8	12	8	7	5	7	5	130
7 UŽ Peščanik	5	6	4	2	4	4	10	9	1	7	3	7	62	8	7	8	6	4	6	8	8	8	4	2	2	71
8 Centar za devojke	2	4	2	2	3	3	2	2	3	1	5	3	32	4	6	2	7	8	10	10	5	10	2	3	4	71
9 NVO Ženska alternativa	16	11	10	5	11	7	5	4	11	10	16	19	125	14	10	13	11	6	5	3	5	4	10	15	14	110
10 Udruženje žena Femina	10	12	16	20	19	18	13	12	17	16	16	11	180	10	13	12	23	21	20	15	13	15	16	10	9	177
11 OAZA SIGURNOSTI	8	7	12	6	7	10	2	5	7	9	11	8	92	6	9	5	14	10	11	9	6	10	12	10	9	111
12 Udruženje građana Žene za mir	16	19	23	18	23	18	17	16	15	14	22	25	226	17	28	44	48	49	43	24	19	25	31	21	23	372
13 Udruženje Roma Novi Bečej	15	13	16	17	15	14	12	14	16	16	14	17	179	9	10	13	15	15	13	12	11	11	10	9	10	138
14 Ženski centar Užice	17	17	15	19	15	17	12	12	21	18	18	22	203	21	26	21	25	15	26	23	21	23	16	19	18	254
15 Viktimološko društvo Srbije	16	13	11	4	9	7	8	4	10	8	10	10	110	13	14	11	11	9	13	5	2	10	11	7	9	115
16 ...IZ KRUGA - VOJVODINA													220													339
17 Zrenjaninski Edukativni centar													53													45
18 Savetovaništvo protiv nasilja u porodici													2671													2808
19 IMPULS																										
UKUPNO	196	198	227	210	203	221	177	181	243	242	268	269	5618	225	249	258	352	297	304	243	215	221	247	232	245	6280

Ako se posmatra period mart-april 2020. godine, koji obuhvata najveći deo vanrednog stanja, primećuje se da se organizacijama, koje evidentiraju podatke na mesečnom nivou, obratilo skoro

¹⁹ Važno je napomenuti da je broj žena žrtava nasilja u porodici koje su se obraćale za pomoć ženskim organizacijama civilnog društva i veći od ovog broja jer nisu sve organizacije koje su bile kontaktirane dostavile svoje podatke. Tako se, na primer, samo Autonomnom ženskom centru u 2019. godini obratilo 589 žena (videti Godišnji izveštaj o radu za 2019. koji je dostupan na https://www.womenngo.org.rs/images/izvestaji-o-radu/pdf/AZC_Godisnji_izvestaj_2019.pdf), ali kako ova organizacija nije dostavila tražene podatke za obe posmatrane godine, nisu mogli da se uvrste u analizu.

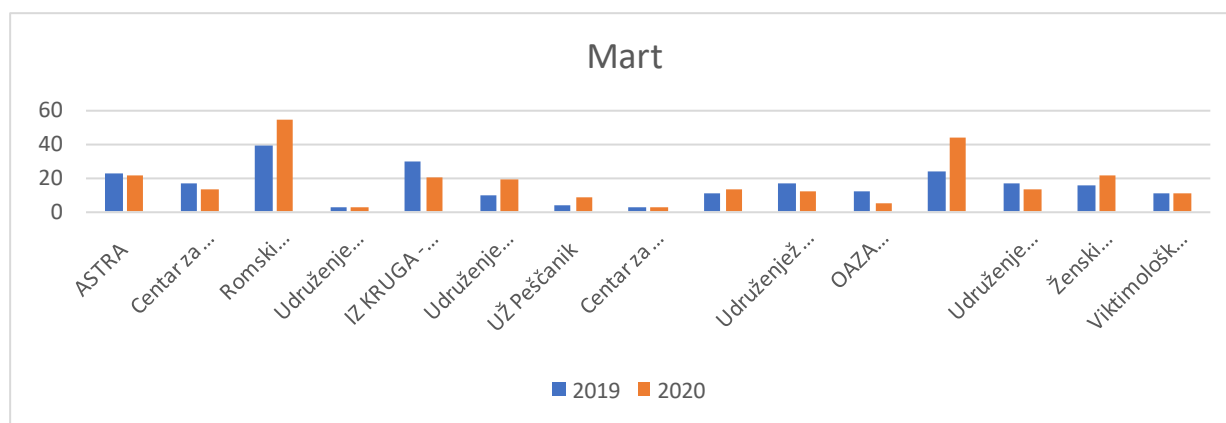
30% više žena žrtava nasilja (610) u odnosu na isti period 2019. godine (437), ali i oko 29% više u odnosu na januar i februar 2020.

Grafikon 1: Broj žena žrtava nasilja u porodici koje su se obraćale za pomoć organizacijama civilnog društva tokom 2019. i 2020.

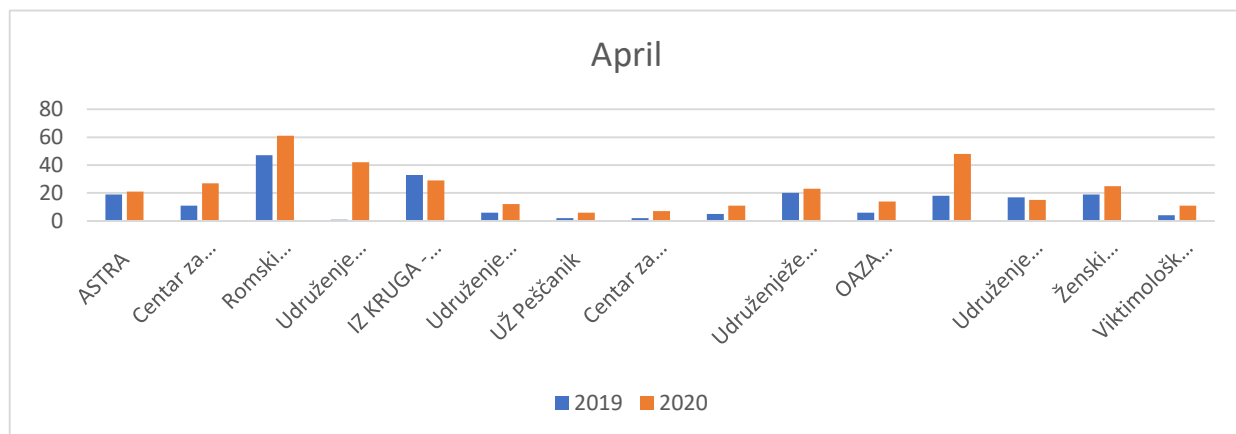


Trend broja žena žrtava nasilja u porodici koje su se obraćale za pomoć organizacijama civilnog društva, a koje evidentiraju podatke po mesecima, je tokom obe posmatrane godine sličan. Međutim, ono što se primećuje je da je u 2020. godini zabeležen veći rast broja žena koje su se obratile za pomoć organizacijama civilnog društva u aprilu 2020. u odnosu na početak te godine nego što je to bio slučaj u istom periodu 2019., kada je zabeleženo izvesno smanjenje broja žena koje su potražile pomoć u situaciji nasilja (Grafikon 1). Slično se uočava i kada se posmatra period jun 2019. i 2020., a potom i oktobar 2019. i 2020. Dakle, primećuje se da se tokom 2020. godine najveći broj žena obratio organizacijama iz uzorka za pomoć u aprilu, kada je bio vrh prvog talasa pandemije u Srbiji, a potom u junu, kada je počeo drugi talas pandemije. Nakon juna se beleži blagi pad broja žena koje su se obraćale organizacijama za pomoć, da bi se ponovo zabeležio porast u oktobru, kada počinje i treći talas pandemije korona virusa.

Grafikon 2: Broj žena koje su je obratile za pomoć u martu



Grafikon 3: Broj žena koje su se obratile za pomoć u aprilu



Kada se posmatra period vanrednog stanja, odnosno mart i april 2020. godine, primećuje se da je pet organizacija zabeležilo porast broja žena žrtava nasilja u porodici koje su se obratile za pomoć tokom marta 2020. godine, a devet tokom aprila 2020. godine, u odnosu na iste mesece 2019. godine. Četiri organizacije su tokom marta 2020., a dve u aprilu 2020., zabeležile pad broja žena žrtava nasilja koje su se obratile za pomoć u odnosu na isti period 2019. godine. Najzad, šest organizacija je u martu, a četiri u aprilu 2020. zabeležilo približno isti broj žena žrtava nasilja koje su se obratile za pomoć tokom marta i aprila u obe posmatrane godine.

Smeštanje žena žrtava nasilja u porodici u sigurne kuće

Za potrebe istraživanja, Viktimološko društvo Srbije je sačinilo upitnik koji je poslat svim sigurnim kućama u okviru sistema socijalne zaštite na teritoriji Srbije (13) i jednoj sigurnoj ženskoj kući koju vodi organizacija civilnog društva (Sigurna kuća u Beogradu), u cilju dobijanja statističkih podataka o broju žena i dece u sigurnim kućama u periodu od 1.1.-1.9.2019. i od 1.1.-1.9.2020.godine. Prikupljeni su podaci iz ukupno 14 sigurnih kuća, tj. prihvatilišta za žene i decu žrtve porodičnog nasilja (Leskovac, Niš, Novi Sad, Pančevo, Priboj, Sremska Mitrovica, Vranje, Zrenjanin, Vlasotince, Kragujevac, Jagodina, Sombor, Smederevo, Beograd). Osim za četiri Sigurne kuće (Vranje, Jagodina, Smederevo i Beograd²⁰) i prihvatilišta za urgentne slučajeve u Vlasotincu za koje su dobijeni podaci o ukupnom broju žena i dece za svaku godinu, za ostale Sigurne kuće izdvojeni su podaci za svaki mesec posebno.

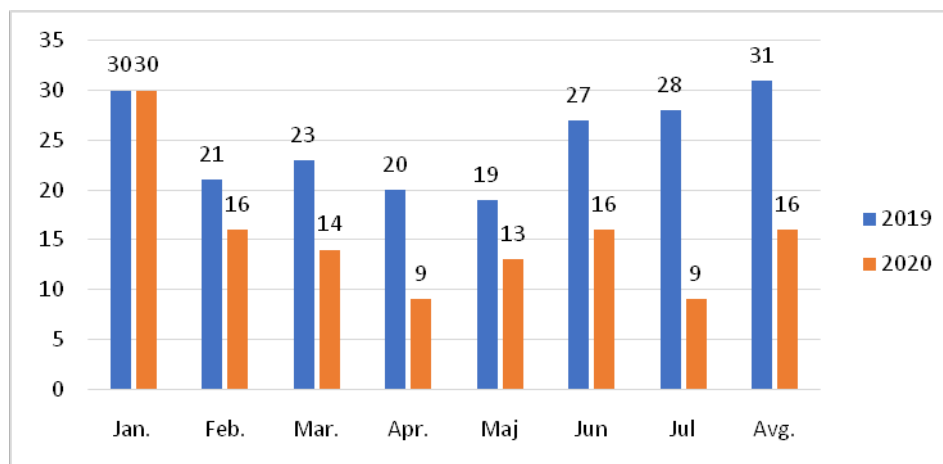
²⁰ Podaci dobijeni iz Sigurne kuće Beograd odnose se na ukupan broj žena i dece koji su bili na smeštaju tokom cele 2019.i 2020.godine

Tabela 4: Broj žena koje su boravile u Sigurnim kućama

Sigurna kuća	2019.									2020.								
	Jan.	Feb.	Mar.	Apr.	Maj	Jun	Jul	Avg.	Ukupno	Jan.	Feb.	Mar.	Apr.	Maj	Jun	Jul	Avg.	Ukupno
1 Leskovac	2	1	2	0	2	3	2	1	13	0	0	3	0	2	1	1	1	8
2 Niš	10	2	4	3	4	5	4	3	35	9	1	1	1	2	3	0	4	21
3 Novi Sad	1	3	3	5	1	4	4	5	26	2	5	1	1	1	3	1	2	16
4 Pančevo	1	3	3	2	2	4	1	5	21	4	2	3	1	1	2	2	1	16
5 Priboj	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	1	0	0	0	2
6 Sremska Mitrovica	3	2	2	1	2	2	3	3	18	1	3	2	2	2	1	2	4	17
7 Vranje									27									16
8 Zrenjanin	4	3	2	1	2	2	2	3	19	6	2	2	0	0	1	0	0	11
9 Vlasotince									20									4
10 Kragujevac	6	5	6	7	3	4	7	9	47	4	2	1	1	2	1	2	2	15
11 Jagodina									5									1
12 Sombor	2	2	1	1	3	3	5	2	19	3	1	1	3	2	4	1	2	17
13 Smederevo									0									0
14 Beograd									67									41
UKUPNO	30	21	23	20	19	27	28	31	318	30	16	14	9	13	16	9	16	185

Tokom 2019. godine, u prvih osam meseci ukupno je 318 žena bilo smešteno u Sigurne kuće, dok je tokom 2020. u istom periodu u Sigurnim kućama boravilo 185 žena, što je za 42% manje u odnosu na posmatrani period u prethodnoj godini. U prva dva meseca obe godine približno je jednak broj žena koje su bile u Sigurnim kućama.

Grafikon 4: Broj žena koje su boravile u Sigurnim kućama



Tokom 2020. godine, u periodu mart-april, koji obuhvata i veći deo vanrednog stanja zbog pandemije COVID 19, manji je broj žena koje su boravile u Sigurnim kućama (23 žene) u odnosu na isti period 2019. godine (43 žene). Ovakav trend se nastavlja i nakon ukidanja vanrednog stanja. Ukupno gledano u periodu vanrednog stanja (mart, april i maj), najveća razlika u odnosu na isti period 2019. godine, primetna je tokom aprila meseca (vrha prvog talasa pandemije), kada je u 2019. godini na smeštaju bilo 20 žena, a tokom 2020. godine u Sigurnim

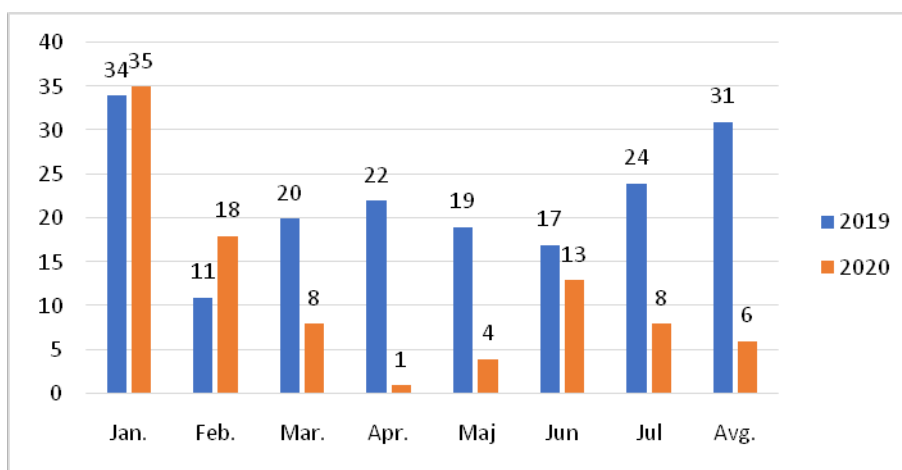
kućama je boravilo 9 žena. Isti trend, dakle, najmanji broj žena koje su smeštene u Sigurne kuće beleži se i u julu mesecu, kada je bio vrh drugog talasa korona virusa. Drugim rečima, od uvođenja vanrednog stanja nije došlo do povećanja prijema žena žrtava nasilja u porodici u Sigurne kuće.

Tabela 5: Broj dece koja su boravila u Sigurnim kućama

Sigurna kuća	2019.									2020.								
	Jan.	Feb.	Mar.	Apr.	Maj	Jun	Jul	Avg.	Ukupno	Jan.	Feb.	Mar.	Apr.	Maj	Jun	Jul	Avg.	Ukupno
1 Leskovac	0	0	0	0	3	2	1	4	10	0	0	0	0	1	0	0	1	2
2 Niš	15	3	3	3	6	2	8	6	46	8	1	2	1	1	6	0	0	19
3 Novi Sad	1	3	8	9	1	3	3	5	33	4	7	2	0	1	3	3	2	22
4 Pančevo	1	0	2	3	1	4	1	7	19	8	2	1	0	0	4	3	0	18
5 Priboj	4	0	0	0	0	0	0	0	4	6	0	0	0	1	0	0	0	7
6 Sremska Mitrovica	1	1	0	0	2	2	6	3	15	4	3	0	0	0	0	0	2	9
7 Vranje									45									27
8 Zrenjanin	8	2	2	0	4	3	4	3	26	4	5	3	0	0	0	0	0	12
9 Vlasotince									0									0
10 Kragujevac	4	2	5	7	2	1	1	3	25	1	0	0	0	0	0	2	1	4
11 Jagodina									0									5
12 Sombor									25									16
13 Smederevo									0									0
14 Beograd									95									40
UKUPNO	34	11	20	22	19	17	24	31	343	35	18	8	1	4	13	8	6	181

U prvih osam meseci 2019.godine u Sigurnim kućama boravilo je 343 dece, dok je u istom periodu 2020.godine u Sigurnim kućama bilo smešteno 47% manje dece, dakle ukupno njih 181. Najviše dece bilo je smešteno početkom godine, u januaru mesecu.

Grafikon 5: Broj dece koja su boravila u Sigurnim kućama



Tokom trajanja vanrednog stanja (mart, april, maj 2020.godine) znatno je manji broj dece koja su boravila u Sigurnim kućama, njih 13 u odnosu na isti period u 2019. godini, kada je u Sigurnim kućama bilo smešteno ukupno 61 dete. Posmatrano po mesecima, primetna razlika u broju smeštene dece u Sigurnim kućama, bila je upravo u aprilu mesecu, dakle tokom trajanja vrha prvog talasa virusa, svega jedno dete u 2020.godini u odnosu na 22 dece u 2019.godini.

Kako se navodi u pojedinim istraživačkim izveštajima, procedura prijema u sigurne kuće je tokom vanrednog stanja donekle bila otežana jer je bila uslovljena dokazom da žrtva nije pozitivna na korona virus (Pajvančić i sar., 2020), što je moglo da utiče i na ukupan broj žena smeštenih u sigurne kuće u tom periodu. Naime, od početka pandemije prijem korisnica u Sigurne kuće je, kao što je napred pomenuto, realizovan u skladu sa instrukcijama Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja. Problem koji je uočen bio je sledeći: nadležne zdravstvene ustanove vrše testiranje isključivo iz zdravstvenih razloga i na osnovu medicinskih kriterijuma (postojanje simptoma, kontakt sa zaraženom osobom i slično), tako da se testiranja u druge svrhe i na lični zahtev ne vrše, što žrtve nasilja stavlja u nepovoljnu situaciju. Sa druge strane, imajući u vidu prostorna ograničenja sigurnih kuća, postojale su teškoće i u pogledu sprovođenja samoizolacije za korisnice sigurnih kuća i njihovu decu. Na ove probleme ukazala je Poverenica za zaštitu ravnopravnosti u Preporuci mera koju je uputila Vladi Srbije, postupajući po prijavama zbog odbijanja zbrinjavanja žrtava nasilja u sigurne kuće usled nepostojanja validne potvrde o negativnom testu na koronavirus. Polazeći od toga, u cilju dolaženja do dodatnih podataka o postupanju sigurnih kuća tokom i nakon vanrednog stanja, svim sigurnim kućama je poslat upitnik i zamoljene su predstavnice sigurnih kuća da odgovore na pitanja kako bi se došlo do saznanja o tome da li je došlo do promene u načinu rada usled pandemije, posebno tokom vanrednog stanja, te sa kojim izazovima su se zaposleni u sigurnim kućama suočavali. Nalazi ovog dela istraživanja prikazani su u drugom delu ovog izveštaja.

Finansiranje usluga podrške za žrtve nasilja u porodici

Deklaracija o primeni Istanbulske konvencije tokom pandemije Covid-19 predviđa da države članice moraju da razmotre da li su finansijski i ljudski resursi opredeljeni za pružanje usluga, uključujući usluge koje pružaju organizacije civilnog društva, odgovarajući ili ih treba ojačati kako bi odgovorili na trenutnu situaciju.

Organizacije civilnog društva u Srbiji ne dobijaju finansijska sredstva od države niti imaju stabilne izvore finansiranja, tako da je kriza nastala usled pandemije Covid-19 učinila finansiranje njihovih aktivnosti, uključujući podršku žrtvama, još nestabilnijim i neizvesnijim. Analiza pokazuje da su posebno organizacije civilnog društva, naročito ženske organizacije morale da prekinu ili modifikuju neke od svojih aktivnosti usled nedostatka finansiranja. Zbog načina finansiranja i ograničenih kapaciteta, pojedine organizacije nisu mogle da pruže najbolju pomoć, suočavajući se sa organizacionim problemima, dok su neke bile prinuđene da smanje broj zaposlenih (UN Women, 2020). Pojedine organizacije su morale da prestanu sa pružanjem pojedinih oblika pomoći, kao što su finansijska pomoć, neposredno savetovanje, podrška na sudu, pravna pomoć. Uprkos teškoćama, nijedna organizacija nije prestala da pružanjem podrške ženama žrtvama nasilja u porodici.

Pojedine nevladine organizacije dobile su tokom vanrednog stanja pomoć od međunarodnih organizacija (na primer, sanitarni paketi i zaštitna oprema za organizacije, novčana sredstva da se otvore dodatne telefonske linije za pomoć ženama koje su preživele nasilje i slično) (UNDP, 2020; Nikolić-Ristanović, 2020; Pajvančić i sar., 2020). Tako je, na primer, UN Women osigurala simbolična ali ipak važna novčana sredstva kako bi jedna broj organizacija iz Mreže Žene protiv nasilja mogle da pružaju podršku ženama žrtvama nasilja tokom 24 sata, potom, za obezbeđivanje urgentne pomoći za najugroženije grupe žena, za pokrivanje drugih nepredviđenih troškova koje organizacije mogu da imaju. Neke organizacije civilnog društva su koristile privatne izvore za davanje hitne finansijske pomoći ženama žrtvama. Takođe, AVON fondacija

je obezbedila simbolična sredstva za članice Mreže *Žene protiv nasilja* za urgentna davanja tokom pandemije.

Prijavljivanje nasilja, mere zaštite i gonjenje učinilaca

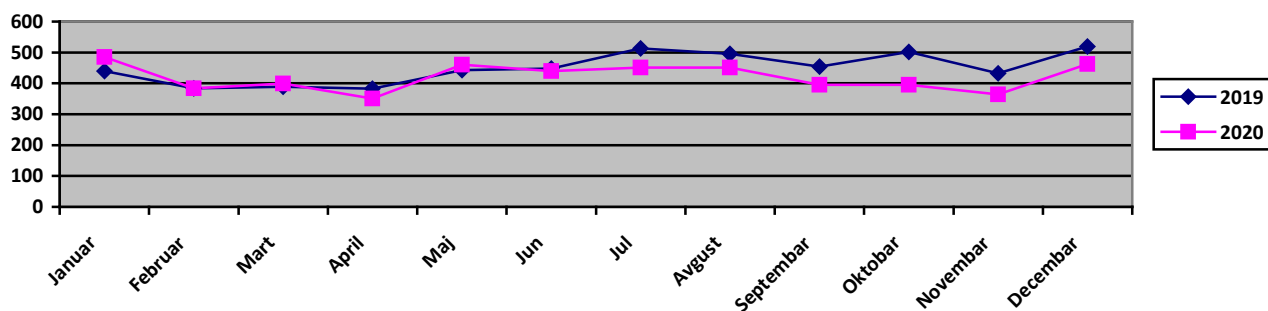
Deklaracija o primeni Istanbulske konvencije u toku pandemije Covid-19 predviđa da države članice moraju da osiguraju prijavljivanje krivičnih dela od strane žrtava, što treba da uključi i uspostavljanje novih, alternativnih načina i kanala za prijavljivanje nasilja od strane žena. Takođe, tokom pandemije, posebno tokom vanrednog stanja, neophodno je raditi na proceni ozbiljnosti situacije u kojoj se žrtve nalaze i rizika od ponovljenog nasilja, te su, shodno tome, države članice obavezane da žrtvama pruže adekvatnu i hitnu zaštitu od rizika nasilja. To, između ostalog, podrazumeva primenu hitnih i drugih mera koje imaju za cilj onemogućavanje nastavljanja i ponavljanja nasilja, kao i stalnu saradnju i koordinaciju službi nadležnih za sizbijanje nasilja u porodici.

U cilju dolaženja do saznanja o reagovanju nadležnih institucija za suzbijanje nasilja u porodici u Republici Srbiji tokom Covid-19 epidemije, prikupljeni su podaci od Ministarstva unutrašnjih poslova (MUP) i Republičkog javnog tužilaštva vezano za primenu Zakona o sprečavanju nasilja u porodici.

Registrovana krivična dela nasilja u porodici, događaji nasilja u porodici i procena rizika

Policija je u toku 2020. godine registrovala manji broj krivičnih dela nasilja u porodici iz člana 194 Krivičnog zakonika RS za 7% (5073) u odnosu na 2019. godinu (5403).

Grafikon 6: Broj krivičnih dela nasilje u porodici koje je registrovala policija u 2019. i 2020.



Tokom vanrednog stanja 2020. policija je registrovala za 3% manje krivičnih dela nasilja u porodici nego u istom periodu 2019. godine. Ovaj podatak se može objasniti činjenicom da, zbog ograničenja kretanja tokom vanrednog stanja, mnoge žrtve, a to su u najvećem broju slučajeva žene, nisu mogle da u situaciji nasilja izađu iz kuće, pozovu pomoć, prijave nasilje i potraže zaštitu, dok, sa druge strane, u Srbiji nisu uvedeni alternativni načini podnošenja prijave i tužbi za zaštitu od nasilja u porodici ili drugih vidova nasilja prema ženama, koji bi omogućili da žene

blagovremeno i bez rizika po svoju bezbednost zatraže pomoć (poput on-line ili putem SMS-a, WhatsApp-a ili Vibera), pa su samim tim mogućnosti žena da prijave nasilje bile ograničene.²¹

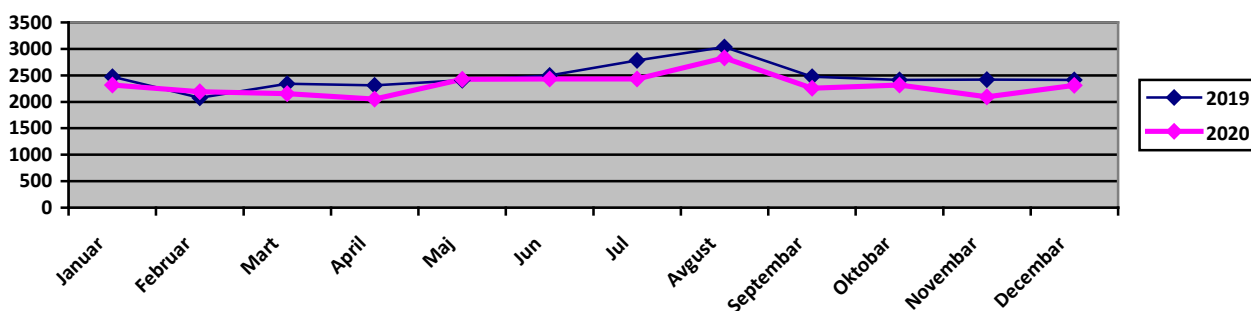
Trend kretanja broja krivičnih dela nasilja u porodici koje je registrovala policija je u obe posmatrane godine sličan. Međutim, primećuje se da se u 2020. beleže manje oscilacije nego u 2019., posebno u periodu od jula do kraja godine. U martu 2020. je bilo za 2% više registrovanih dela nasilja u porodici nego u martu 2019. godine, da bi u aprilu 2020. bio zabeležen pad broja krivičnih dela nasilja u porodici za 8% u odnosu na april 2019.

Nakon ukidanja vanrednog stanja beleži se porast evidentiranih krivičnih dela nasilja u porodici, pa je u maju broj evidentiranih slučajeva za 4% bio veći nego u istom mesecu 2019. godine. Takođe, u maju 2020. se beleži rast broja registrovanih krivičnih dela nasilja u porodici u odnosu na mart (za 10%) i april (za 23%), što može da ukazuje na porast nasilja, ali i na činjenicu da je sa ukidanjem ograničenja uvedenih tokom vanrednog stanja olakšano prijavljivanje nasilja.

Međutim, nakon maja, broj evidentiranih slučajeva je bio u padu i ispod nivoa u istim mesecima 2019. godine sve do decembra, kada je prvi put zabeležen porast ali i dalje ispod broja evidentiranih slučajeva u istom mesecu 2019. godine. Najveći pad broja evidentiranih slučajeva u odnosu na isti mesec 2019. godine bio je u oktobru (21%). Iako je vanredno stanje ukinuto i na snazi nisu bile restriktivne mere, pandemija Covid-19, posebno u mesecima kada se beležio najveći broj zaraženih, je očigledno doprinela strahu od zaražavanja, što, u odsustvu alternativnih načina prijavljivanja nasilja, može da bude razlog manjeg obraćanja za pomoć i prijavljivanja slučajeva nasilja u porodici.

Isti trend potvrđuju podaci o broju događaja nasilja u porodici koje je evidentirala policija i broju događaja u kojima je procenjeno postojanje rizika od nasilja, odnosno njegovog ponavljanja. Policija je, postupajući po Zakonu o sprečavanju nasilja u porodici, tokom 2020. godine registrovala za 6% manje događaja nasilja u porodici (29645) u odnosu na 2019. (27859).

Grafikon 7: Broj događaja nasilja u porodici prijavljenih policiji



U 2019. događaji u kojima je procenjeno da postoji rizik su činili 68% svih prijavljenih događaja nasilja u porodici, a u istom periodu 2020. godine - 70%. Međutim, na osnovu ovih podataka se ne može zaključiti da li je i šta policija preduzela u preostalim 30% događaja u kojima nije

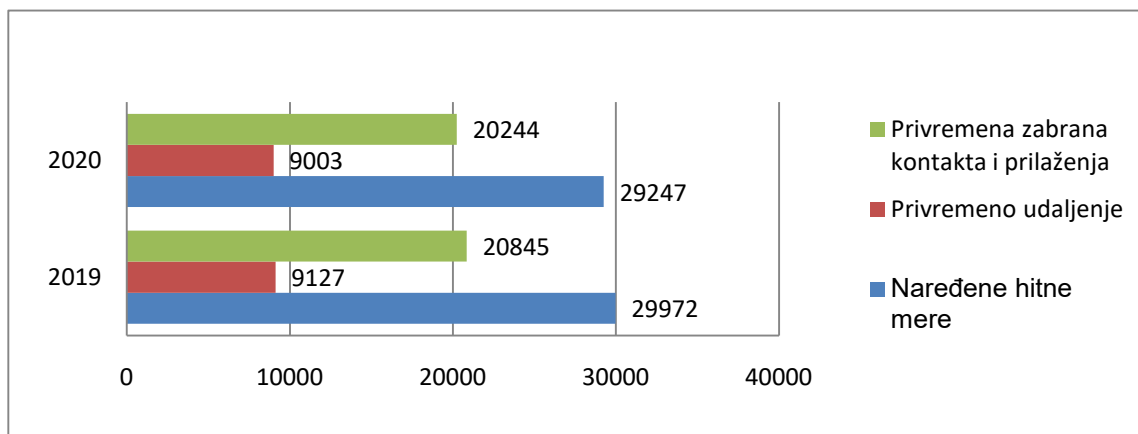
²¹ Na multisektorskom sastanku „Nasilje nad ženama i devojčicama u vreme epidemije virusa COVID-19“, održanom 29. aprila 2020. u organizaciji Koordinacionog tela za rodnu ravnopravnost, najavljeno je pokretanje inicijative za uvođenje mogućnosti podnošenja prijave i tužbi za zaštitu od nasilja prema ženama onlajn, kao i korišćenje drugih opcija kako bi zaštita žrtava nasilja bila efikasnija. Međutim, ništa od toga nije omogućeno.

procenjeno da postoji rizik od vršenja ili ponavljanja nasilja. Stoga je neophodno dodatno istražiti da li je procena potreba žrtve i postojanja rizika, a potom i postupanje policije u skladu sa ovim procenama odgovarajuće.²²

Hitne mere zaštite

Policija je naredila približno isti broj hitnih mera tokom 2019. i 2020. godine, što pokazuje da policija uglavnom nije menjala kriterijume za postupanje.

Grafikon 8: *Broj i vrsta naređenih hitnih mera*



Tokom obe posmatrane godine, od ukupnog broja izrečenih hitnih mera oko 70% su činile hitne mere privremene zabrane kontakta i prilaženja, a oko 30% hitne mere privremenog udaljenja. Gotovo isti broj hitnih mera policija je naredila u periodu vanrednog stanja i u istom periodu 2019.

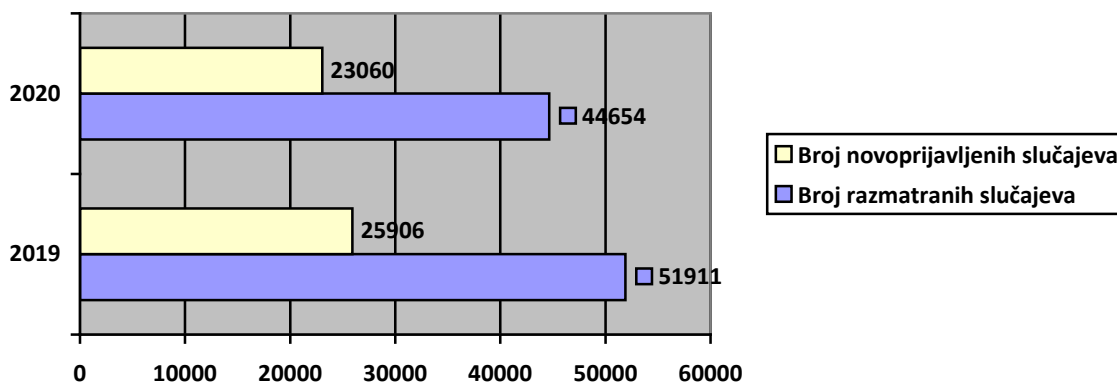
Za najveći broj hitnih mera koje je policija naredila tokom 2019. i 2020. tužiocima su predložili produženje, što su sudovi i potvrdili: u obe godine su u po 65% slučajeva hitne mere koje je naredila policija bile produžene. To govori u prilog zaključku da postoji visok stepen saglasnosti tri ključna aktera u postupanju u slučajevima nasilja u porodici i obezbeđivanju zaštite žrtvama.

Postupanje osnovnih javnih tužilaštava

Osnovna javna tužilaštva (OJT) su u 2020. razmatrala za 14% manje slučajeva nasilja u porodici nego u istom periodu 2019. godine, što je svakako posledica smanjenja broja slučajeva prijavljenih tužilaštvima i manjeg broja održanih sastanaka grupa za koordinaciju i saradnju, posebno tokom perioda vanrednog stanja.

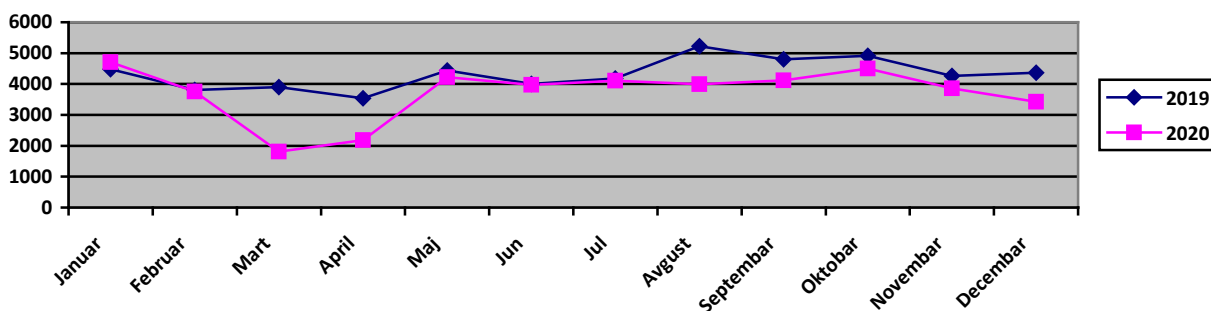
²² Videti i: Ignjatović, 2020.

Grafikon 9: Razmatranje slučajeva nasilja u porodici od strane OJT



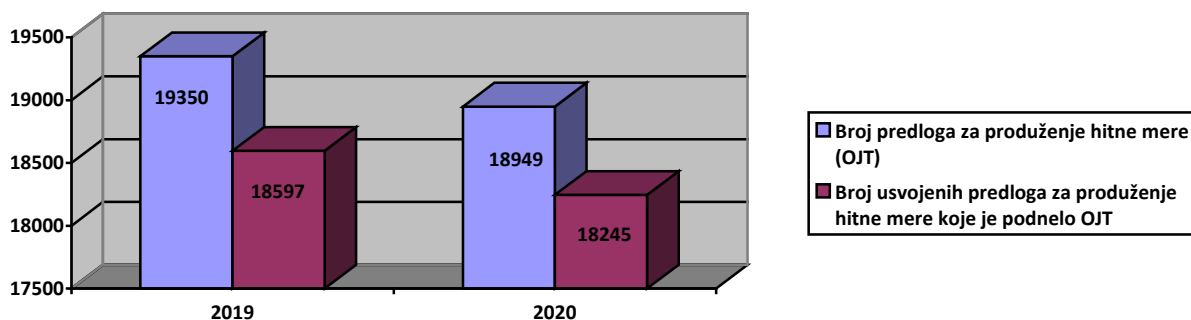
Ukupno gledano, broj novih slučajeva nasilja u porodici prijavljenih tužilaštvima je bio za 11% manji u 2020. u odnosu na 2019. godinu.

Grafikon 10: Broj razmatranih slučajeva od strane OJT po mesecima tokom 2019. i 2020.



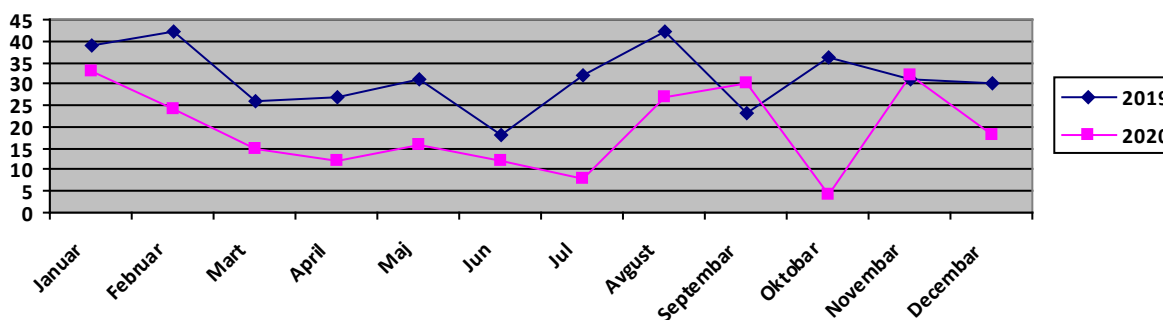
U periodu vanrednog stanja broj razmatranih slučajeva nasilja u porodici od strane osnovnih javnih tužilaštava (OJT) je bio za 47% manji nego u istom periodu 2019. Sedam OJT nije imalo nijedan novoprijavljeni slučaj nasilja u porodici tokom perioda vanrednog stanja; 49 OJT je u proseku imalo do 50 novoprijavljenih slučajeva, pet OJT između 50 i 100 i samo dva OJT (I i II OJT u Beogradu) su imala preko 100 novih slučajeva.

Grafikon 11: Broj predloga od strane OJT za produženje hitnih mera i broj usvojenih predloga



Tokom obe posmatrane godine oko 96% predloga osnovnih javnih tužilaštava za produženje hitnih mera bilo je usvojeno od strane sudova.

Grafikon 12: Broj podnetih tužbi za određivanje mera zaštite od nasilja u porodici



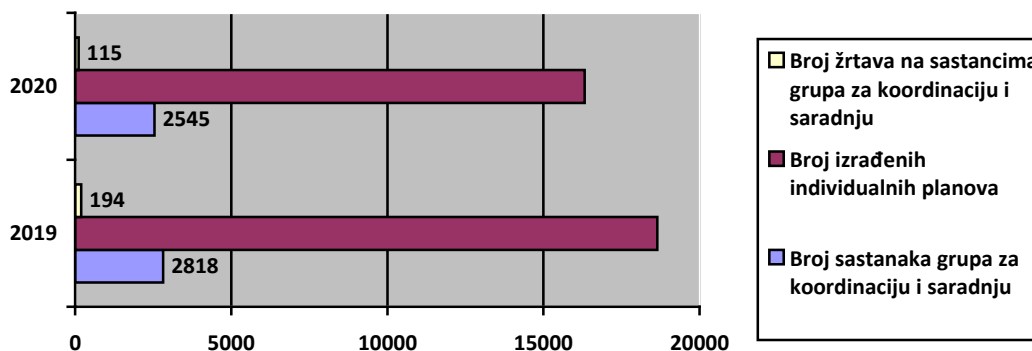
U 2020. godini, javna tužilaštva su po službenoj dužnosti podnela 231 tužbu za određivanje mera zaštite od nasilja u porodici, što je za 39% manje nego 2019. kada je podneto 377 tužbi. Pri tome, u 2019. je oko 53% podnetih tužbi usvojeno od strane suda i određene su mere zaštite od nasilja u porodici koje predviđa Porodični zakon, dok je to bio slučaj sa svega 30% tužbenih zahteva koje su tužilaštva podnela tokom 2020. godine.

Takođe se primećuje da su u 2019. u oko 2% događaja nasilja u porodici za koje je tužilaštvo tražilo produženje hitnih mera koje je naredila policija podnete tužbe za određivanje mera zaštite od nasilja u porodici, dok je to učinjeno u samo 1.2% slučajeva u 2020. godini. To otvara prostor za dalje istraživanje, odnosno praćenje rada OJT vezano za procenu rizika i potreba žrtava za obezbeđivanjem dugoročnije zaštite.

Multisektorska saradnja: rad grupa za koordinaciju i saradnju

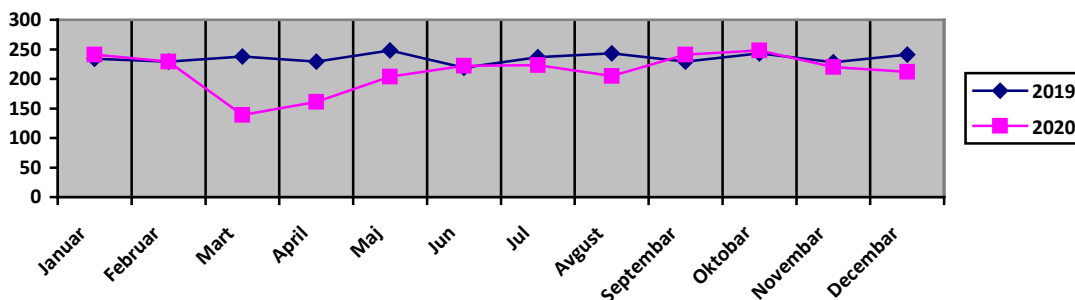
Tokom 2020. godine održano je za 10% manje sastanaka grupa za koordinaciju i saradnju u odnosu na 2019., izrađeno je za 12% manje individualnih planova podrške i zaštite žrtava, dok je sastancima grupa za koordinaciju prisustvovalo 115 žrtava što je za 41% manje u odnosu na 2019.

Grafikon 13: *Sastanci grupa za koordinaciju i saradnju, individualni planovi i broj žrtava na sastancima grupa*



Tokom perioda vanrednog stanja grupe za koordinaciju i saradnju su imale za 46% manje sastanaka nego u istom periodu 2019. Posledično, tokom vanrednog stanja zabeležen je i pad broja izrađenih individualnih planova i to za 53% u odnosu na isti period 2019.

Grafikon 14: *Broj sastanaka grupa za koordinaciju i saradnju po mesecima tokom 2019 i 2020.*



U martu 2020. je samo pet žrtava prisustvovalo sastancima grupa za koordinaciju i saradnju, a u aprilu 2020. nijedna žrtava, što može da se objasni time što su u to vreme na snazi bile mere ograničenja kretanja, te je žrtvama bio otežan pristup OJT. Međutim, ni nakon ukidanja vanrednog stanja situacija se nije promenila, te je trend malog broja žrtava koje prisustvuju sastancima za koordinaciju i saradnju i učestvuju u izradi plana podrške i zaštite nastavljen. Na to je svakako imala uticaja i pandemija, odnosno strah od zaražavanja i nedovoljno korišćenje online rada koji bi osigurao bezbedan rad grupa. Stoga je prisustvo žrtava na sastancima grupa za koordinaciju i saradnju i aktivno učešće u izradi individualnog plana izuzetak. Zato je neophodno raditi na podizanju svesti i jačanju kapaciteta članova grupa za koordinaciju i saradnju u pogledu procene potrebe aktivnog uključivanja žrtava u proces razvijanja plana njihove zaštite i podrške, što je važan preduslov za efikasan oporavak žrtava od posledica preživljene viktimizacije, njihovo osnaživanje i vraćanje kontrole nad svojim životom, ali i na razvijanju alternativnih načina rada grupa (online) u uslovima pandemije i drugih kriznih situacija, koji bi osigurali njihov nesmetan rad u uslovima koji bi bili bezbedni po zdravlje kako članova grupa, tako i žrtava.

U cilju unapređenja rada grupa za koordinaciju i saradnju, Ministarstvo pravde preporučilo je da grupe sastanke održavaju putem interneta. U tom cilju je obezbeđeno korišćenje odgovarajuće aplikacije. Za 20 zamenika javnih tužilaca u 8 osnovnih javnih tužilaštava otvoren je nalog za korišćenje aplikacije ZOOM, kako bi laške, brže i efikasnije održavali sastanke. U pitanju su tužilaštva koja su u martu 2020. imala više od 100 razmotrenih slučajeva nasilja u porodici i koja su prihvatila da učestvuju u ovom pilot program. To su Drugo osnovno javno tužilaštvo u Beogradu i osnovna javna tužilaštva u Pančevu, Vrbasu, Novom Sadu, Aranđelovcu, Smederevu, Nišu i Užicu. Korišćenje aplikacije omogućeno je u saradnji sa Programom Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP, 2020).²³ Ovo se može oceniti kao pozitivan korak u obezbeđivanju funkcionisanja grupa kao međuinstitucionalnih mehanizama usmerenih na suzbijanje nasilja u porodici i pomoć žrtvama, posebno tokom pandemije, ali i u drugim kriznim situacijama.

23

Videti

na

<https://iskljucinasilje.rs/%d0%b0%d0%ba%d1%82%d1%83%d0%b5%d0%bb%d0%bd%d0%be%d1%81%d1%82%d0%b8/%d1%81%d0%b0%d1%81%d1%82%d0%b0%d0%bd%d1%86%d0%b8-%d0%b3%d1%80%d1%83%d0%bf%d0%b0-%d0%b7%d0%b0-%d0%ba%d0%be%d0%be%d1%80%d0%b4%d0%b8%d0%bd%d0%b0%d1%86%d0%b8%d1%98%d1%83-%d0%bf%d1%83%d1%82%d0%b5%d0%bc/>, stranici pristupljeno 28.10.2020.

II DEO

Postupanje državnih organa, ustanova i organizacija civilnog društva u slučajevima nasilja u porodici tokom i nakon vanrednog stanja

Postupanje osnovnih javnih tužilaštava

a) Rad OJT i grupa za koordinaciju i saradnju tokom i nakon vanrednog stanja

Podaci do kojih se došlo tokom grupnih intervju sa predstavnicima osnovnih javnih tužilaštava (OJT) pokazali su da OJT i grupe za koordinaciju i saradnju nisu prestajali sa radom tokom vanrednog stanja. Zakon o sprečavanju nasilja u porodici se primenjivao kao i do tada, a redovno se postupalo i u krivičnim i parničnim predmetima vezanim za nasilje u porodici. Kako zbog ograničenja kretanja tokom većeg dela trajanja vanrednog stanja osobe starije od 65 godina nisu mogle da izlaze, ukoliko bi one prijavile nasilje, policija je bila ta koja je na licu mesta uzimala izjavu ili je omogućavala OJT kontakt sa žrtvom tako što bi patrola dovezla žrtvu u tužilaštvo kako bi dala izjavu. I u slučaju drugih starosnih kategorija, kako su naveli predstavnici pojedinih OJT (na primer u Nišu), policijski službenici su tokom vanrednog stanja na licu mesta uzimali izjavu od žrtve, sačinjavali službenu belešku, pa žrtva nije morala da ide u policijsku stanicu ili u CSR. Nisu primećeni neki novi obrasci nasilja u porodici tokom pandemije, posebno tokom vanrednog stanja. Međutim, predstavnici pojedinih OJT su naveli da su u kontekstu nasilja u porodici tokom pandemije primećeni slučajevi brutalnijeg nasilja, nasilja koje vrše nasilnici koji su zavisnici od alkohola, situacije kada nasilnik oduzme telefon žrtvi tako da ona ne može da ga prijavi a ne može da izađe iz kuće ili stana zbog policijskog časa, odnosno ograničenja kretanja, kao i porast broja slučajeva proganjanja, posebno u kontekstu nasilja u porodici, nakon prekida emotivne veze ili braka. U pojedinim OJT je zabeleženo povećanje pritvorskih predmeta tokom vanrednog stanja kada je u pitanju nasilje u porodici (na primer, II OJT u Beogradu). Nakon perioda vanrednog stanja, kako su primetili predstavnici pojedinih OJT, beleži se porast prijavljenog nasilja nad decom (na primer, OJT u Nišu).

Tokom vanrednog stanja, kao i pre njega ali i nakon njega, žrtve su nasilje mogle da prijave OJT putem telefona ili slanjem emaila. Do saznanja o slučajevima nasilja u porodici OJT je dolazio i posredno: na primer, tako što komšije prijave nasilje policiji, pa policija obavesti OJT; ili, član porodice se obrati CSR zbog nekog problema, pa se sazna da postoji nasilje pa CSR obavesti OJT i policiju kako bi se procenio rizik od nasilja, odnosno njegovog ponavljanja.

Broj novoprijavljenih slučajeva nasilja u porodici tokom vanrednog stanja je uglavnom bio na sličnom nivou kao i pre vanrednog stanja, kao i u istom periodu 2019. godine. Pojedina OJT su zabeležila uglavnom manji pad broja prijavljenog nasilja (na primer, OJT u Užicu, Leskovcu i Šapcu), a kao razloge mahom navode epidemiološku situaciju, strah od zaražavanja, policijski čas i ograničeno kretanje. Takođe se primećuje da, iako je broj novoprijavljenog nasilja u porodici po Zakonu o sprečavanju nasilja u porodici tokom vanrednog stanja uglavnom bio na sličnom nivou kao i pre njega, pojedina OJT su zabeležila smanjenje broja krivičnih prijava za

krivično delo nasilje u porodici tokom trajanja vanrednog stanja (na primer, OJT u Arandjelovcu), ali su neka OJT zabeležila manje povećanje broja podnetih krivičnih prijava (na primer, II OJT u Beogradu). Pojedina OJT su zabeležila porast broja prijavljenog nasilja nakon perioda vanrednog stanja (na primer, OJT u Nišu), dok neka, kao što je OJT u Užicu beleži i dalji pad broja prijavljenog nasilja u porodici, što je nastavljeno i u 2021. godini (na primer, u prvom kvartalu 2021. je za oko 30% manje novoprijavljenog nasilja u porodici u odnosu na isti period 2020. godine). Dakle, trend prijavljenog nasilja u porodici OJT tokom i nakon vanrednog stanja nije isti u svim OJT obuhvaćenim istraživanjem.

Sastanci grupa za koordinaciju i saradnju su organizovani redovno. Sastanci su se i tokom i nakon vanrednog stanja održavali na dve nedelje kako je propisano Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici, ali su u nekim OJT sastanci organizovani i tokom i nakon vanrednog stanja jednom nedeljno zbog većeg broja predmeta (na primer, II OJT u Beogradu i OJT u Nišu). Međutim, zbog pandemije, posebno tokom vanrednog stanja, način rada grupa za koordinaciju i saradnju je donekle bio promenjen i prilagođen vanrednom stanju, pandemiji i epidemiološkim uslovima.

Zbog epidemiološke situacije, ali i ograničenja kretanja tokom vanrednog stanja, redovni sastanci grupa za koordinaciju i saradnju uglavnom nisu organizovani uživo, u prostorijama OJT, kao što se radilo pre proglašenja vanrednog stanja. Primer drugačije prakse je OJT u Subotici u kome su sastanci i tokom vanrednog stanja organizovani uživo. Na početku vanrednog stanja, komunikacija između članova grupe za koordinaciju i saradnju se ostvarivala putem telefona, preko Viber-a (Viber grupe) ili email-a. Ovaj vid komunikacije je zadržan i tokom vanrednog stanja, ali i nakon njega, dok su neka OJT počela da koriste Zoom aplikaciju za organizovanje sastanaka. Naime, Ministarstvo pravde je već na početku vanrednog stanja preporučilo da grupe za koordinaciju i saradnju sastanke održavaju putem interneta. Jedan broj OJT, uključujući II OJT u Beogradu, OJT u Užicu, Arandjelovcu i Nišu su u aprilu 2020. uključeni u projekat koji je finansirao UNDP, a koji je podrazumevao otvaranje naloga za korišćenje aplikacije Zoom za održavanje sastanaka grupa za ukupno osam OJT u Srbiji. OJT uključena u ovaj projekat, čiji predstavnici su prisustvovali grupnom intervjuu, su imala od ranije obezbeđenu tehniku. Pojedina OJT su se, pak, sama organizovala i sa članovima grupe za koordinaciju se dogovorila da sastanke tokom vanrednog stanja održavaju online, pa su sa tom praksom nastavili i nakon njegovog ukidanja (na primer, OJT u Leskovcu). Tokom vanrednog stanja uglavnom nisu organizovani vanredni sastanci grupa za koordinaciju i saradnju.

OJT koja su koristila Zoom aplikaciju su i nakon prestanka vanrednog stanja nastavila sa organizovanjem online sastanaka grupe (na primer, II OJT u Beogradu), dok su neka OJT nastavila sa kombinovanjem online sastanaka i sastanaka u prostorijama OJT (na primer, OJT u Arandjelovcu i Užicu). OJT koja nisu koristila Zoom aplikaciju su se nakon vanrednog stanja vratila na organizovanje sastanaka u prostorijama OJT, dakle, kao i pre vanrednog stanja, ali uz poštovanje svih epidemioloških mera.

Online sastanci grupa su organizovani tako što su se članovi grupe – predstavnici OJT, policije i CSR – uključivali na sastanak iz svoje kancelarije, ne od kuće, koristeći Zoom aplikaciju. Kako su naveli predstavnici OJT, prednosti online sastanaka ogledaju se u tome što je rad brži i efikasniji, brža je razmena podataka i informacija jer ne moraju da se šalju zvanični zahtevi ka ustanovama i institucijama, svako od članova grupe se nalazi u svojoj kancelariji i ima odmah dostupne sve potrebne informacije za konkretni slučaj koji se razmatra. Sa druge strane, uočeni

su i problemi, koji se prevashodno ogledaju u nedovoljnoj tehničkoj opremljenosti svih članova grupe za koordinaciju. Posebno je istaknuto da CSR imaju problema sa internetom, opremom i slično. Tako je, na primer, na nivou jednog OJT predstavnik CSR morao da odlazi u policijsku stanicu kako bi se uključio na online sastanak grupe za koordinaciju i saradnju jer u CSR nisu imali tehničku mogućnost za to.

Obuke za korišćenje Zoom aplikacije nisu bile organizovane, a predstavnici OJT smatraju da bi to trebalo da se organizuje, posebno za one koji slabije poznaju savremene tehnologije kako bi svi zamenici javnih tužilaca koji postupaju u slučajevima nasilja u porodici mogli nesmetano da se uključuju na online sastanke grupe.

Predstavnici OJT koji nisu koristili Zoom aplikaciju, odnosno nisu organizovali online sastanke grupa za koordinaciju i saradnju smatraju da je u situaciji pandemije, kada je povećan rizik od zaražavanja, korisno da se omogući organizovanje online sastanaka. Neka OJT već imaju tehničke mogućnosti za to (na primer, OJT u Subotici i Požarevcu), ali je potrebno osigurati tehničke mogućnosti i za druge članove grupa za koordinaciju, posebno u CSR (pri čemu u nekim mestima i CSR ali i policija već ima tehničke mogućnosti za online sastanke, kao što je na primer Požarevac).

b) Pozivanje žrtava na sastanke grupa za koordinaciju i saradnju i uključivanje u izradu individualnih planova podrške i zaštite

Kako su pokazali podaci do kojih se došlo grupnim intervjuima sa predstavnicima OJT, žrtve se generalno veoma retko pozivaju na redovne sastanke grupa za koordinaciju i saradnju. Ako se proceni potreba da se žrtva pozove, onda se poziva na vanredni sastanak, u kom slučaju se poziva odvojeno od nasilnika. Vanredni sastanci na koje se žrtve pozivaju se uglavnom organizuju u slučajevima u kojima su izrečene hitne mere, a postoji visok rizik od ponavljanja nasilja. Na primer, predstavnica II OJT u Beogradu je navela da će se na vanredni sastanak pozvati žrtva koja prepoznaje da je u riziku od nasilja, ali nije svesna koliki je taj rizik, te je neophodno da se u to uputi, da se osnaži i da se zajedno sa njom vidi koje bi mere bile u konkretnom slučaju najefikasnije kako bi joj se osigurala zaštita. Ili, kako je navela predstavnica OJT u Šapcu, CSR obično signalizira koje žrtve bi trebalo pozvati na sastanak, a tu se uglavnom radi o slučajevima u kojima postoji visok rizik od nasilja, odnosno od ponavljanja nasilja. Slično iskustvo imaju i u OJT u Požarevcu i Leskovcu, a kako su naveli, CSR je glavni organ koji prati ostvarivanje individualnog plana, tako da može da signalizira postupajućem zameniku osnovnog javnog tužioca ukoliko se mere ne poštuju (na primer, tako što odlaze na teren ili se žrtve njima javljaju da kažu šta se dešava, da prijave novo nasilje i slično) ili ukoliko žrtva ne saraduje pa ju je potrebno osnažiti da saraduje sa državnim organima u cilju izrade plana podrške i zaštite ili sprovođenja mera koje su već utvrđene.

Kao glavni razlozi nepozivanja, odnosno slabog uključivanja žrtava na sastanke grupa za koordinaciju i saradnju navode se: udaljenost mesta stanovanja žrtve od mesta u kome je OJT a u kome se organizuje sastanak; veliki broj predmeta koji se razmatraju na svakom sastanku grupe, što bi značilo da bi veliki broj žrtava morao da bude pozvan da dođe istog dana u prostorije OJT što nije izvodljivo zbog prostora i vremena koje bi trebalo da se izdvoji za razmatranje svakog pojedinačnog slučaja; sa žrtvama se pre sastanka grupe na kome se razmatra konkretni slučaj već obavi razgovor tako da se dobiju sve relevantne informacije i nema potrebe da žrtva dolazi na sastanak grupe. Kako su naveli predstavnici nekih OJT, odmah nakon izlaska policije po prijavi

nasilja u porodici ili neposredne opasnosti od nasilja, nakon što policija naredi hitnu meru, obično se odmah obavlja razgovor sa žrtvom, a takođe se šalje dopis CSR da i oni kontaktiraju žrtvu i obave razgovor sa njom. Takođe se odlazi i na teren (posebno CSR, a po potrebi i policija), obavlja se razgovor sa žrtvom, ostvaruje se uvid u porodičnu situaciju i sastavlja se izveštaj koji se kasnije koristi prilikom izrade individualnog plana podrške i zaštite žrtve. Uz to, predstavnici pojedinih OJT su nevali da se nepozivanjem na sastanak grupe žrtva štiti od sekundarne viktimizacije, što, ipak, nije jasno, jer ona ne bi trebalo da na sastanku grupe daje izjavu o tome šta joj se dogodilo, već da aktivno učestvuje u osmišljavanju individualnog plana akcije usmerenog na dobijanje podrške i zaštite.

Kada je u pitanju period vanrednog stanja, žrtve nisu pozivane na sastanke jer se one pozivaju na vanredne sastanke, koji, kao što je navedeno, tokom vanrednog stanja nisu organizovani. Takođe, kao razlog nepozivanja žrtava navodi se i da nije bilo potrebe za tim, odnosno da nije procenjen takav stepen rizika od nasilja, odnosno ponavljanja nasilja, koji bi iziskivao održavanje vanrednog sastanka i pozivanje žrtve.

Podaci do kojih se došlo pokazuju da žrtve nisu pozivane na online sastanke grupa koje su koristile Zoom aplikaciju. Kao razlozi takvog postupanja navodi se sledeće: sa žrtvom obično CSR i/ili policija ima kontakt i oni obave razgovor i o tome izveste na sastanku grupe (kao i u redovnim okolnostima kada se organizuju sastanci uživo), pa nema potrebe da se žrtva poziva da prisustvuje sastanku; potom, nepostojanje tehničkih mogućnosti, činjenicu da ni zbog bezbednosti žrtvu ne bi mogli da uključuju iz kuće, već bi morala da ide u prostorije CSR ili policije i slično.

Primer postupanja grupe za koordinaciju i saradnju u Aranđelovcu tokom i nakon vanrednog stanja: na sastanku grupe se razmatra slučaj i dogovori koje mere je potrebno preduzeti u cilju zaštite žrtve; ako se proceni da je potrebno, poziva se žrtva, ali ne da dođe neposredno, već CSR dobije zaduženje da telefonom pozove žrtvu, obavi razgovor i na osnovu toga se proceni rizik kako bi se sačinio individualni plan. Ukoliko je potrebno, predstavnik CSR odlazi i na teren i ostvaruje neposredan uvid u porodičnu situaciju i o tome izveštava na sledećem sastanku grupe, posebno ukoliko žrtva ne saraduje. Ako se proceni da je potrebno, policija takođe odlazi na teren da obiđe žrtvu.

Ili, na primer, u OJT u Subotici, postupalo se kao i pre vanrednog stanja: žrtve se pozivaju pre isteka roka na koji su izrečene hitne mere (pre isteka 30 dana) kako bi se videlo da li postoji rizik i dalje i da li je potrebno da se traži produženje hitnih mera. Takođe, radnici CSR nisu izlazili na teren, već su žrtve pozivali telefonom. Dakle, tokom vanrednog stanja, ali i nakon njega, žrtve su pozivane telefonom ili putem Viber-a kako bi se dobile sve potrebne informacije za izradu individualnog plana podrške i zaštite i nisu se uključivale na online sastanke niti dolazile u prostorije OJT.

c) Uključivanje organizacija civilnog društva na sastanke grupa za koordinaciju i saradnju i izradu individualnih planova podrške i zaštite žrtava

Podaci do kojih se došlo pokazuju da se predstavnici organizacija civilnog društva ne pozivaju na sastanke grupa za koordinaciju i saradnju u mestima koja su obuhvaćena istraživanjem te ne učestvuju aktivno u procesu izrade individualnih planova podrške i zaštite žrtava. Kao razlog takvog postupanja navodi se to što takvih organizacija nema u nekim od mesta iz kojih su predstavnici OJT koji su bili uključeni u grupne intervju (na primer, u Arandelovcu, Požarevcu, Subotici), potom, da do sada nije postojala potreba za tim, da se organizacije civilnog društva nisu ni obraćale sa zahtevom da prisustvuju sastancima grupa i slično.

d) Praćenje individualnih planova podrške i zaštite

U svakom individualnom planu podrške i zaštite se definišu mere i ko je zadužen za njihovo sprovođenje i praćenje, tako da svaki organ ili ustanova ima obavezu da prati meru za koju je nadležan. Sprovođenje mera iz individualnih planova se redovno prati, tako da nije bilo nikakvih promena ni tokom vanrednog stanja, niti nakon njega.

Kada je u pitanju praćenje individualnih planova, uočava se nepostojanje jedinstvene evidencije podataka o licima prema kojima se sprovode mere i postupi u skladu sa Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici. Ovaj nedostatak pojedina OJT prevazilaze kroz razvijanje i korišćenje svojih internih načina beleženja podataka.

Na primer, II OJT u Beogradu ima svoju internu evidenciju kroz koju može da se prati realizacija individualnih planova podrške i zaštite, što je bitno kako ne bi došlo do prekoračenja postavljenog roka, da se neka mera ne sprovede i slično. Unošenjem imena i prezimena učinioca i/ili žrtve mogu da se dobiju svi podaci o konkretnom slučaju. Svakom zameniku javnog tužioca su dostupne informacije u ovoj internoj bazi podataka

Slična je praksa i u OJT u Nišu u kome su zaposleni u pisarnici formirali karton lica u koji se unose svi podaci, pa se unošenjem imena i prezimena i matičnog broja učinioca dobijaju podaci o tome da li je tom licu već izricana hitna mera, koje mere su utvrđene individualnim planom, da li su sprovedene i slično.

e) Podnošenje tužbi za zaštitu od nasilja u porodici

OJT su i tokom, kao i pre i nakon vanrednog stanja podnosili tužbe za zaštitu od nasilja u porodici. Kako su podaci do kojih se došlo u prethodnom delu istraživanja pokazali da je tokom 2020. smanjen broj tužbi za zaštitu od nasilja u porodici od strane OJT u odnosu na 2019., učesnici grupnih intervju iz OJT su zamoljeni da pojašne taj podatak. Analiza podataka do kojih se došlo pokazuje da je u nekim OJT bio manji broj podnetih tužbi za zaštitu od nasilja u

porodici jer je došlo do smanjenja broja slučajeva prijavljenog nasilja, a time i razmatranih slučajeva nasilja u porodici, posebno tokom vanrednog stanja. Međutim, ono što podaci pokazuju je da se, generalno gledno, kada postoji potreba da se podnese tužba za zaštitu od nasilja u porodici po Porodičnom zakonu, na grupi za koordinaciju i saradnju dogovara ko će podneti tužbu. Najčešće se dogovori da tužbu za zaštitu od nasilja u porodici podnese CSR. Ukoliko CSR nije u mogućnosti da podnese tužbu, na primer, zbog obima posla koji imaju, ili, na primer, u OJT već postoji predmet za konkretni slučaj ili se proceni da će krivična prijava biti odbačena a žrtva se plaši, onda tužbu podnosi OJT. Pored toga, dešava se i da žrtva već podnese tužbu za zaštitu od nasilja u porodici, pa ne podnose OJT ili CSR. Neka zapažanja predstavnika/ca OJT su da se u pogledu podnošenja tužbe za zaštitu od nasilja u porodici ponekada teško uspostavlja saradnja sa žrtvom, posebno sa žrtvama iz ruralnih sredina; žrtve često povlače tužbu, ako je one podnesu; predomisle se kasnije tokom postupka, što sve dodatno otežava rad i dalje postupanje.

Kada je u pitanju postupanje sudova po tužbama za zaštitu od nasilja u porodici, ali i produženja hitnih mera, pojedini predstavnici OJT su istakli da je u tom delu naophodna obuka sudija. Na primer, dešavalo se da sud odbaci tužbeni zahtev za izricanje mera zaštite od nasilja u porodici zato što žrtva koja je sve ispričala u policiji, potom u tužilaštvu, kada dođe na sud kaže da se pomirila sa nasilnikom ili ne želi više da ponavlja iskaz, pa sud odbaci tužbeni zahtev ali bez pokušaja da sagleda slučaj. Ili, dešavalo se da sud odbije predlog za produženje hitne mere jer žrtva usled bolesti nije mogla da dođe u OJT da potpiše službenu belešku.

f) Saradnja sa drugim institucijama, ustanovama i organizacijama civilnog društva

Saradnja članova grupa za koordinaciju i saradnju (OJT, CSR i policija) tokom i nakon vanrednog stanja se ocenjuje kao dobra.

Kada je u pitanju saradnja sa drugim institucijama, kao primer dobre prakse može da se navede saradnja koju grupa za koordinaciju i saradnju u II OJT u Beogradu ima sa Nacionalnom službom za zapošljavanje (NSZ). Od 2019. godine grupa za koordinaciju i saradnju je imala redovno sastanke sa NSZ, koji su se održavali uživo, dok su se tokom i nakon vanrednog stanja i ovi sastanci organizovali online, preko Zoom aplikacije. Ova saradnja se ocenjuje kao bitna zbog razmatranja mogućnosti zapošljavanja žrtve, te njenog ekonomskog osnaživanja, koji je važna karika u procesu izlaska iz nasilja, vraćanja kontrole nad svojim životom i oporavka. Saradnju sa službom za zapošljavanje istakla je i predstavnica OJT u Šapcu.

Saradnja sa zdravstvenim ustanovama, posebno sa odeljenjima ili službama psihijatrije je ocenjena kao dobra, ali je i u tom delu bilo određenih promena i zastoja u radu tokom vanrednog

stanja, na primer, u pogledu veštačenja ili slanja na lećenje učinilaca zbog prelaska nekih od ustanova u Covid sistem, neprimanja novih pacijenata kako si se sprečilo zaražavanje i slično.

Tokom vanrednog stanja i nakon njega je organizovano smeštanje žena i dece žrtava nasilja u porodici u sigurne kuće (preko CSR) kada je postojala potreba. Međutim, u II OJT u Beogradu su istakli da su nailazili na problem u pogledu smeštanja žena u sigurnu kuću u kontekstu pandemije Covid-19 iz razloga što se čeka testiranje ili ima zaraženih u sigurnoj kući, te su morali taj problem da prevaziđu smeštanjem žene na neko drugo mesto, kao što je materinski dom.

Kada je u pitanju saradnja sa organizacijama civilnog društva, predstavnici pojedinih OJT su naveli da imaju dobru saradnju sa organizacijama civilnog društva, te, iako ih ne pozivaju na sastanke grupa, žrtve upućuju na ove organizacije, posebno kada im je potrebna psihosocijalna ili pravna pomoć (na primer, u Beogradu, Leskovcu, Nišu). Tako je predstavnica II OJT u Beogradu navela da to tužilaštvo ima dobru saradnju sa Autonomnim ženskim centrom (AŽC), te da su i pre i tokom i nakon vanrednog stanja žrtve upućivane na ovu organizaciju, ali predstavnice AŽC nisu pozivane i nisu učestvovala na sastancima grupe. Kao vid saradnje sa organizacijama civilnog društva navodi se i uključivanje predstavnika i predstavnica OJT na seminare i sastanke koje organizuju organizacije civilnog društva (na primer, OJT u Nišu čiji predstavnici su bili uključeni u seminare koje je organizovao Centar za devojke iz Niša). Još jedan vid saradnje je obraćanje organizacija civilnog društva OJT kako bi se dobili podaci vezani za konkretan slučaj koji se razmatra na grupi za koordinaciju i saradnju, a koji su relevantni za podršku žrtvi sa kojom je konkretna organizacija civilnog društva već prethodno bila u kontaktu (na prime, OJT u Šapcu). Najzad, u OJT u Šapcu su istakli i saradnju sa humanitarnim organizacijama na svojoj teritoriji, koje pomažu u obezbeđivanju smeštaja za žrtve koje ne žele da idu u sigurnu kuću.

g) Programi za učinioce

Programi za učinioce nedostaju, pa je to segment u kome je neophodno raditi jer to fali u praksi. U nekim OJT su naveli da pri CSR postoji usluga savetovaništva, te da tu rade psiholozi koji mogu da rade i sa nasilnicima (na primer, u CSR Bačka Topola). Takođe, u CSR Bajina Bašta je osmišljen program savetovanja učinilaca pa se nadaju da će taj program zaživeti te da će se na njega upućivati učinioци sa teritorije koju pokriva OJT u Užicu. Predstavnica II OJT u Beogradu je navela da to tužilaštvo ima potpisan protokol o saradnji sa Klinikom za psihijatrijske bolesti „Dr Laza Lazarević“ u Beogradu, koji podrazumeva upućivanje nasilnika na tretman u ovu ustanovu. Protokol je trebalo da počne da se primenjuje u martu 2020. ali je zbog vanrednog stanja i pandemije obustavljen. Međutim, kako se primećuje, pitanje programa za nasilnike nije sistemski rešeno.

Predstavnici svih OJT uključenih u grupne intervjuje su naveli da u slučajevima nasilja u porodici ne primenjuju institut uslovnog odlaganja krivičnog gonjenja.

h) Predlozi predstavnika OJT za poboljšanje rada i saradnje u cilju zaštite žrtava nasilja u porodici

- Potrebno je poboljšati prijavljivanje nasilja u porodici, a s tim u vezi bi trebalo osmisliti mogućnost prijavljivanja putem aplikacije za mobilni telefon, razvijati svest o prijavljivanju putem emaila, kao i o anonimnom prijavljivanju.

- Trebalo bi predvideti alternativna mesta za smeštaj žrtava tokom kriznih situacija, ako se desi da smeštanje u sigurnu kuću nije moguće (na primer, u kontekstu pandemije Covid-19 iz razloga što se čeka testiranje ili ima zaraženih u sigurnoj kući). To bi moglo da se ostvari, na primer, kroz smeštanje u materinski dom.
- Naophodna je obuka sudija, posebno u delu koji se tiče postupanja po tužbama za zaštitu od nasilja u porodici ili produženja hitnih mera.
- Potrebno je da se uvek dobiju svi podaci sa lica mesta kako bi OJT postupalo; neretko se dešava da nedostaju zapisnici sa uviđaja, fotografije lica mesta i slično. Takođe je potrebno unaprediti lekarske izveštaje u slučajevima nasilja u porodici zbog kasnijeg dokazivanja. To se sve čini posebno važnim u slučajevima pozivanja žrtve na status povlašćenog svedoka, posebno kada se radi o slučajevima psihičkog nasilja, te ako nema drugih dokaza, ne dođe do suđenja a time ni do sankcionisanja nasilnika.
- Potrebno je više raditi na osnaživanju žrtava, preko organizacija civilnog društva, sigurnih kuća, psihologa, pedagoga, posebno vezano za to da kada prijave nasilje ne odustaju od prijave, podnete tužbe za zaštitu od nasilja u porodici, svedočenja i slično.
- Uloga medija u podizanju svesti svih građana i građanki u pogledu netolerisanja nasilja bi trebalo da bude veća.
- Potrebno je obezbediti tehničke mogućnosti za online rad svim članovima gupa za koordinaciju i saradnju.

Postupanje centara za socijalni rad

a) Rad centara za socijalni rad tokom i nakon vanrednog stanja

Period vanrednog stanja uticao je na to da dođe do promena u načinu rada centara za socijalni rad (CSR), ali ne i u kvalitetu pruženih usluga u većini CSR. Zbog epidemiološke situacije, način rada tokom trajanja vanrednog stanja bio je izmenjen i prilagođen trenutnoj situaciji: redukovanje poslova, uvođenje dežurstava, rad od kuće ili kombinovanje rada od kuće i iz kancelarije, prilagođavanje različitih službi unutar CSR za rad na različitim poslovima. Neki CSR su radili na vrlo redukovano način, osim kod slučajeva koji su procenjeni kao urgentni, jer nisu postojali uslovi, kako organizacijski, u smislu primanja stranaka u prostorije centra, tako i u broju angažovanih stručnih lica. Sa druge strane, neki CSR su nastavili sa radom ali u izmenjenom režimu. Tako su u mnogim CSR organizovana dežurstva. U nekim CSR polovina zaposlenih je radila u kancelarijama, polovina od kuće, pa su se smenjivali na nedeljnom nivou. U CSR Čukarica, zaposleni koji su radili od kuće su imali pristup računaru na poslu, pa samim tim i uvid u predmete, što je u mnogome olakšalo rad. Takođe, u pojedinim CSR, nakon isteka radnog vremena, dežurali su mobilni timovi, bez obzira na policijski čas. Razlika u odnosu na period pre vanrednog stanja jeste i u tome što su različite službe unutar CSR morale da se prilagode i pokrivaju i slučajeve koji inače nisu bili u njihovoj nadležnosti i za koje nemaju mnogo iskustva u radu, pa je tako, na primer, služba za decu preuzimala slučajeve nasilje u porodici i slično. Primer kako bi se ovakva situacija mogla izbeći u budućnosti jeste način organizacije rada u CSR Novi Sad.

b) Pružanje pomoći i podrške žrtvama nasilja u porodici

Što se tiče vidova pomoći koje je CSR pružio ženama žrtvama nasilja u porodici tokom i nakon vanrednog stanja, reč je o uobičajenim uslugama koje se inače pružaju korisnicama, kao što su savetodavno-terapijski rad (psihološko i pravno savetovanje), pomoć u smeštaju u sigurne kuće, materijalna pomoć, postupanje po krivičnim prijavama, informisanje stranaka o tome kako mogu da se dodatno zaštite u slučaju nasilja i koje usluge pomoći i podrške su im na raspolaganju. Najčešći povod za obraćanje tokom vanrednog stanja bio je radi dobijanja finansijske podrške i socijalne pomoći. Pojedini centri su uz pomoć opštine i kriznog štaba delili pakete sa hranom i higijenskim sredstvima najugroženijim porodicama.

Pomoć i podršku žrtve su mogle da dobiju kako u samim centrima, uz poštovanje epidemioloških mera, tako i putem telefona, vibera i elektronske pošte. Pojedini CSR su uveli dodatne mail adrese i telefonske linije preko kojih su građani mogli da se obrate za bilo koju uslugu CSR. Informacije o kontaktima, kao i o dežurstvima, stranke su mogle naći na oglasnim tablama i vratima CSR, kao i na njihovim zvaničnim internet stranicama. Kao primeri dobre prakse, na koji način se dodatno korisnici mogu informisati, ali i dobiti pomoć i podršku stručnih lica, su CSR Šabac i CSR Novi Sad.

CSR u Novom Sadu ima interni tim koji radi samo predmete vezane za nasilje u porodici. Tim čini sedam zaposlenih stručnih lica različitih profila i supervizor. Ovakva organizacija rada u velikoj meri doprinosi rasterećenosti zaposlenih u drugim službama u okviru CSR, te specijalizaciji jednog dela zaposlenih u CSR za postupanje u slučajevima nasilja u porodici. Ovo je primer dobre prakse za postupanje i u redovnim u vanrednim okolnostima.

CSR Šabac je tokom perioda vanrednog stanja saradivao sa volonetrskim centrom na nivou grada, koji je, u zavisnosti od problema i razloga obraćanja, upućivao korisnike koji su se njima javljali na radnike CSR. U Novom Sadu je postojao krizni štab, u kojem su bili angažovani stručni radnici iz CSR, koji su primali pozive i u saradnji sa svojim kolegama iz Centra pružali pomoć i podršku. Iz kriznog štaba deljene su informacije o dežurnim telefonima CSR.

Informacije o kontaktima nadležnih CSR deljenje su i putem lokalnih televizijskih stanica u pojedinim gradovima. Tokom trajanja vanrednog stanja, policija je imala značajnu ulogu u posredovanju sa korisnicama/i koji ne koriste savremene tehnologije.

U pojedinim CSR stručni radnici nisu izlazili na teren tokom trajanja vanrednog stanja ili su izlazili samo u slučaju nasilja u porodici gde je procenjen srednji i visok rizik od nasilja. Razlog neodlaženja u terenske posete bio je pre svega sprečavanje širenja virusa i zaražavanja, kako korisnika/ca, tako i zaposlenih. Praksa u pojedinim CSR bila je da nakon terenske posete, naknadno strankama pošalju pismo o tome šta dodatno mogu da urade kako bi se zaštitili. Takođe, CSR su intenzivnije pratili korisnike telefonskim putem nego što se to radi u redovnom postupanju.

Primer dobre prakse kako se u vanrednim situacijama, kada nema terenskih poseta radnika CSR, može pratiti porodica u kojoj postoji rizik od nasilja jeste CSR u Požarevcu. Naime, CSR je u saradnji sa policijom napravio spisak porodica u kojima je procenjen visok rizik od nasilja, koje je policija obilazila jedan do dva puta mesečno i redovno obaveštavala CSR o ishodu poseta.

c) Organizovanje viđanja dece u kontrolisanim uslovima

U većini CSR su obustavljenja viđanja dece u kontrolisanim uslovima tokom trajanja vanrednog stanja. Centri uglavnom nisu mogli da obezbede posebne i adekvatne prostorije u kojima bi bilo

moguće organizovati viđanje uz poštovanje svih mera. Tokom trajanja vanrednog stanja, pojedini centri su ostavljali roditeljima da se dogovore, ukoliko je bilo moguće, oko načina viđanja dece. Jedino se u CSR Aranđelovac i CSR Subotica kontrolisano viđanje realizovalo uprkos izazovima, u skladu sa pravnosnažnim sudskim presudama. Nakon ukidanja vanrednog stanja, CSR su uglavnom počeli da ponovo sprovode ovu uslugu. CSR u Užicu još uvek ne sprovodi meru viđanja u kontrolisanim uslovima. Što se ostalih usluga tiče, urgentnije se postupalo po prijavi nasilja tokom vanrednog stanja i policijskog časa, jer je žrtva potencijalno bila u većem riziku samim tim što je izolovana u istom domaćinstvu sa nasilnikom. Sudovi su tokom trajanja vanrednog stanja ređe tražili mišljenje CSR.

d) Saradnja sa nadležnim državnim institucijama i ustanovama

Saradnja sa nadležnim državnim institucijama i ustanovama (sudovima, policijom, zdravstvenim ustanovama, sigurnim kućama) tokom trajanja vanrednog stanja bila je neometana i korektna za većinu CSR. Primer dobre prakse kada je saradnja sa relevantnim insitucijama i ustanovama u pitanju je CSR Novi Sad.

Interni tim zadužen za nasilje u porodici pri CSR Novi Sad ima posebnu viber grupu sa nekoliko inspektora i tužilaca koji takođe rade samo slučajeve nasilja u porodici, tako da su u stalnoj vezi, što doprinosi efikasnijem i kvalitetnijem radu. Takođe, ovaj Centar ima razvijenu saradnju i sa Domom zdravlja, tako da je žrtvama koje je trebalo da budu primljene u Sigurnu kuću, PCR test rađen po hitnom postupku

Sa druge strane, iskustvo CSR Novi Beograd govori u prilog tome da neretko postoji „tiha“ opstrukcija rada Centra od strane nadležnih institucija i ustanova koje bi trebalo da budu saveznici i partneri u pružanju pomoći, pre svega žrtvama nasilja u porodici.

e) Prijavljivanje nasilja u porodici centrima za socijalni rad

Dobijeni podaci pokazuju da zaposleni u CSR nisu uočili promene u oblicima nasilja u porodici koji su prijavljivani tokom vanrednog stanja i pandemije. Što se broja prijava tiče, trend nije isti u svim CSR, mada se uglavnom beleži blagi pad broja prijavljenog nasilja u porodici. Razlog tome je, kako su pojedini zaposleni u CSR naveli, zabrana, kao i ograničeno kretanje žrtava koje je usledilo usled policijskog časa. U pojedinim CSR, kao što je CSR Požarevac, zabeležen je porast prijava nasilja tokom vanrednog stanja, a procenjuje se da je tome doprineo period izolacije žrtava, povećanje nezaposlenosti, povećanje depresivnosti i uznemirenosti kod stranaka

koje imaju neki psihijatrijski problem. U CSR Užice i CSR Niš došlo je do porasta prijave nasilja nakon perioda vanrednog stanja, tokom juna, jula i avgusta meseca.

f) Učešće u radu grupa za koordinaciju i saradnju

Kada je u pitanju učešće predstavnika CSR u radu grupa za koordinaciju i saradnju, podaci do kojih se došlo pokazuju da tokom vanrednog stanja sastanci grupa u čijem radu su učestvovali predstavnici CSR nisu organizovani uživo (osim u CSR Subotica i CSR Arandjelovac), već online, putem različitih platformi i aplikacija (Zoom, Viber), kao i putem telefona i emaila. Tokom trajanja vanrednog stanja, kako su naveli predstavnici CSR u Šapcu i Užicu, sastanci grupa za koordinaciju i saradnju nisu organizovani ni online ni uživo. Kao razlozi neodržavanja online sastanaka navode se nemanje adekvatne tehničke opreme, ni uplaćene platforme putem kojih bi bilo moguće održavati sastanke, kao ni obučeni zaposleni za korišćenje online platformi za komunikaciju.

Što se tiče dinamike održavanja sastanaka grupa za koordinaciju i saradnju, ona se tokom trajanja vanrednog stanja nije menjala i sastanci su održavani dva puta mesečno. Na sastanke su se stručni radnici CSR uključivali kako iz kancelarije, tako i od kuće u zavisnosti od smene i dežurstava. Zaposleni u pojedinim CSR su koristili vlastite računare i telefone kako bi prisustvovali sastancima, jer u kancelarijama nisu imali adekvatnu opremu. U održavanju online sastanaka grupa za koordinaciju većina CSR vidi prednosti, jer doprinose bržoj i efikasnijoj saradnji i postupanju, kao i smanjenju rizika od zaražavanja u trenutnoj situaciji.

Podaci do kojih se došlo pokazuju da se žrtve ne pozivaju na redovne sastanke grupa za koordinaciju i saradnju, ali se uglavnom pozivaju na vanredne sastanke i to kada je u pitanju teže nasilje, odnosno gde je visok rizik od ponavljanja nasilja. Tako su, na primer, iz CSR u Požarevcu naveli da se žrtve redovno odazivaju pozivima i prisustvuju vanrednim sastancima zajedno sa voditeljem slučaja, dok, na primer, u CSR Leskovac žrtve, iako su obavestene o sastancima, nisu aktivne u radu grupa. Kao razlozi malog broja žrtava koje se pozivaju na sastanke navode se preopterećenost predmetima, teškoće oko organizovanja žrtve da prisustvuje sastancima, u smislu uzimanja slobodnih dana na poslu, organizacije oko prevoza, sprečavanje sekundarne viktimizacije žrtava kojoj su žrtve izložene usled ponovnog davanja izjave i slično. Uprkos tome što ne prisustvuju razgovorima, žrtve se detaljno informišu i upute u odluke i aktivnosti određene na sastancima za koordinaciju i saradnju tokom individualnih susreta sa voditeljem slučaja. CSR na sastanke grupe za koordinaciju i saradnju ne pozivaju nevladine organizacije. Za razliku od drugih Centara, u CSR Novi Sad svim sastancima prisustvuje predstavnik Sigurne kuće.

g) Izazovi u radu centara za socijalni rad tokom i nakon vanrednog stanja

Kao najveće prepreke i izazove u radu na pružanju podrške i zaštite ženama žrtvama nasilja izdvajaju se redukovani rad usled pandemije uzrokovan obolevanjem zaposlenih, kao i rizik od zaražavanja. Problem na samom početku vanrednog stanja bio je nedostatak zaštitne opreme za zaposlene, kao i nemanje jasnih instrukcija od strane nadležnih ministarstava koje se tiču postupanja i usluga CSR u periodu vanrednog stanja i pandemije virusa. Takođe, izazovi u radu su se odnosili i na uslove testiranja korisnica, tačnije dok su neke ustanove prihvatale određene testove i dokaze o zdravstvenom stanju, druge nisu, što je bio dodatni problem prilikom smeštanja u prihvatilišta i sigurne kuće.

h) Predlozi predstavnika CSR za unapređenje rada centara za socijalni rad

- Kako bi se osigurao nesmetan rad CSR na pružanju podrške i zaštite žrtvama nasilja u porodici, potrebno je identifikovati stručne radnike koji su senzibilisani i spremni da svoj fokus rada usmere na rad sa žrtvama nasilja.
- Potrebno je uključiti stručne radnike CSR u obuke o primeni Zakona o sprečavanju nasilja u porodici.
- Potrebno je organizovati obuke za postupanje i reagovanje zaposlenih u CSR u kriznim situacijama.
- Neophodno je povećati kapacitete i broj zaposlenih stručnih lica u CSR kako bi se smanjila preopterećenost zaposlenih predmetima i omogućio efikasniji rad.
- Potrebno je osigurati da sudski postupci traju kraće, jer njihovo dugo trajanje u mnogome otežava i ograničava rad CSR.
- Proces digitalizacije bi takođe znatno ubrzao rad i doprineo efikasnijoj saradnji i komunikaciji između CSR i nadležnih institucija, pa je potrebno dalje tehničko opremanje CSR.

Postupanje sigurnih kuća

a) Prijem žena žrtava nasilja u sigurnu kuću

Na osnovu podataka dobijenih iz deset sigurnih kuća (Subotica, Novi Sad, Sremska Mitrovica, Beograd, Pančevo, Kragujevac, Niš, Leskovac, Vranje i Zrenjanin), može se zaključiti da se rad sigurnih kuća tokom pandemije odvijao neprekidno i stabilno, uz poštovanje svih propisanih mera u cilju zaštite zdravlja korisnica i zaposlenih, odnosno prevencije širenja zarazne bolesti izazvane virusom Covid-19. Od početka pandemije prijem korisnica u Sigurne kuće je realizovan u skladu sa instrukcijama Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja. Pored standardne dokumentacije za prijem koju obezbeđuje centar za socijalni rad, u cilju zaštite korisnica i zaposlenih neophodan je bio i negativan test na virus Covid-19 (PCR test - u skladu sa instrukcijom ministarstva), kao i podatak da li je potencijalna korisnica nedavno doputovala iz inostranstva, odnosno da li je bila u samoizolaciji. Od deset sigurnih kuća, od kojih su dobijeni podaci, u četiri sigurne kuće (Niš, Leskovac, Smederevo, Sremska Mitrovica), nije bio potreban test na Covid-19 radi prijema. U ostalim sigurnim kućama, uz standardnu proceduru, korisnice se prilikom dolaska u ustanovu, upućuju na testiranje ili u Zavode za javno zdravlje ili najbliže Covid ambulante pri zdravstvenim ustanovama. Sigurne kuće navode da se testiranje korisnica nije naplaćivalo, tj. da se testiranje vrši na teret republičkog budžeta, odnosno nadležnog centra za socijalni rad. Do trenutka dok ne stignu rezultati testiranja, korisnice se smeštaju u posebne sobe koje omogućavaju izolaciju, gde im je obezbeđen poseban toalet i organizovan način dostave obroka. Tokom perioda izolacije, a i za vreme trajanja online nastave, sigurne kuće su obezbedile školskoj deci neometano praćenje nastave obezbeđivanjem dodatnih TV prijemnika, tableta i računara. Sigurne kuće navode da nije bilo nijednog odbijanja korisnica za prijem nakon izbivanja pandemije.

b) Zaštita od zaražavanja korisnica i zaposlenih u sigurnim kućama

Prema podacima dobijenim iz sigurnih kuća, zaposleni redovno upoznaju korisnice sa merama zaštite od zaraznih bolesti i epidemiološkim stanjem u konkretnoj sredini i pozivaju na

održavanje lične higijene i higijene prostora. Što se tiče broja korisnica u sigurnim kućama koje su se zarazile virusom Covid-19 u posmatranom periodu, ukupno je bilo zaraženo 7 žena i jedno dete i to u sigurnoj kući u Beogradu (5 žena), Pančevu (1 dete), Vranju (1 žena) i Novom Sadu (1 žena). Pomenute sigurne kuće navode da su zaražene korisnice/i bili izolovani u posebne objekte u kojima su im zaposleni, uz mere zaštite, donosili i odnosili hranu, pratili zdravstveno stanje u skladu sa savetima epidemiologa i zadovoljavali druge potrebe. O slučajevima zaražavanja u sigurnim kućama bilo je obavешteno nadležno ministarstvo i pokrajinski sekretarijat za socijalnu zaštitu.

Kada je reč o postupanju i zaštiti zaposlenih u sigurnim kućama, ustanove navode da se zaposleni pridržavaju dobijenih instrukcija i mera. Prilikom obavljanja poslova i radnih zadataka obavezno koriste zaštitnu opremu (maske, rukavice, mantile, kape i kaljače). Na ulazu u sigurne kuće su postavljeni sunderi, dezo-barijere natopljene sredstvom za dezinfekciju, označeni su prostori za dezinfekciju ruku i odeće, uvedeno je obavezno merenje telesne temperature kako korisnica, tako i zaposlenih, kao i redovna dezinfekcija svih prostorija. Takođe, svakodnevno se popunjava epidemiološki upitnik. Što se tiče broja zaraženih među zaposlenima, jedino je u Sigurnoj kući u Sremskoj Mitrovici (1) i Sigurnoj kući u Zrenjaninu (1) bilo zaposlenih koje su se zarazile virusom Covid-19. U tim slučajevima zaražene su 14 dana bile u izolaciji, a preporuka lekara je bila da ostali zaposleni i korisnici prate stanje, te da se jave tek ukoliko se kod nekog razviju simptomi.

c) Način rada i organizovanje aktivnosti u sigurnim kućama

Vandredno stanje je uticalo na to da dođe do promene u načinu i organizovanju rada i aktivnosti u većini sigurnih kuća. Specifičnost u radu je podrazumevala pre svega fleksibilnost u organizaciji rada, prvenstveno iz razloga sprečavanja širenja virusa. U većini sigurnih kuća, rad se odvijao 24 sata, po smenama, kao i pre vanrednog stanja. Sam smenski rad je bio prilagođavan na dnevnom nivou, jer nije bilo moguće unapred predvideti kako dodatne mere zaštite i preporuke nadležnih, tako i zdravstveno stanje zaposlenih. Reorganizacijom dužine radnog vremena, smanjen je broj radnika prisutnih u smeni, kako bi se smanjio rizik od zaražavanja. Kako bi se u potpunosti ispoštovale mere zaštite, u pojedinim sigurnim kućama, određen broj radnika je bio na plaćenom odsustvu. Uglavnom su to bili zaposleni koji imaju decu nižeg školskog uzrasta, koja u vreme vanrednog stanja nisu išla u školu ili zaposleni koji su bili narušenog zdravstvenog statusa.

Aktivnosti su osmišljavane i realizovane u skladu sa preporukama i merama Vlade RS i lokalne samouprave. Svi oblici stručne pomoći koji se inače realizuju u sigurnim kućama od strane zaposlenih stručnih radnika/ca, realizovani su i tokom trajanja vanrednog stanja i pandemije. Razlika je bila što, u nekim sigurnim kućama, iz predostrožnosti nisu održavane grupne radionice i što se rad uglavnom obavljao individualno. Popuštanjem mera i prestankom vanrednog stanja, nastavljeno je sa pridržavanjem higijenskih i preventivnih mera uz prilagođavanje aktivnosti novim merama zaštite i vraćanje uobičajenom smenskom radu.

d) Izazovi u radu sigurnih kuća

Kada je reč o izazovima i preprekama sa kojima su se zaposlene u sigurnim kućama suočavale tokom trajanja vanrednog stanja i nakon njega, oni se uglavnom odnose na prijem korisnica koje su u stanju hitne potrebe za smeštajem u sigurnu kuću, a koji iz nekih objektivnih okolnosti (noćni prijemi sa nemogućnošću organizacije testiranja tokom noći i vikendom) nije moguće izvršiti. Obezbeđivanje bezbednog smeštaja u tim situacijama su mnoge sigurne kuće prepoznale

kao najveći izazov tokom trajanja vanrednog stanja, ali i nakon njega. Povećanje straha, anksioznosti, depresije i frustracija među korisnicama doveli su do povećanje potrebe za psihosocijalnom podrškom, a samim tim i do dodatnog angažovanja zaposlenih, kojih nije bilo dovoljno, budući da je bio ograničen broj stručnih radnika u smeni. Takođe, nedovoljno jasna pravila postupanja na samom početku vanrednog stanja, ograničavanje kretanja i dobijanje dozvola za kretanje, obezbeđivanje zaštitne opreme, obezbeđivanje posebnih prostorija za izolaciju su takođe izazovi sa kojima su se susretali zaposleni u Sigurnim kućama tokom trajanja vanrednog stanja.

Iz svega navedenog, može se zaključiti da su Sigurne kuće uspele da odgovore na mnoge izazove koje je pandemija prouzrokovala i da prilagode aktivnosti, kako bi obezbedile neprekidan rad i funkcionisanje i pružile pomoć žrtvama nasilja u porodici.

Postupanje organizacija civilnog društva

a) Oblici pomoći i podrške koji su pružani ženama žrtvama nasilja u porodici tokom i nakon vanrednog stanja

Uprkos vanrednom stanju i radu na daljinu, organizacije obuhvaćene uzorkom (19) su uspešno nastavile sa pružanjem većine usluga. Na osnovu podataka u Tabeli 6, uočava se da su tokom i nakon vanrednog stanja, najčešći oblici pomoći i podrške koju su organizacije obuhvaćene istraživanjem pružale ženama žrtvama nasilja, bili psihološka i pravna pomoć.

Tabela 6: *Oblici pomoći i podrške koju su organizacije civilnog društva pružale ženama žrtvama nasilja u porodici tokom i nakon vanrednog stanja izazvanog pandemijom Covid-19*

6. Koje vidove pomoći je vaša organizacija pružala ženama žrtvama nasilja u porodici:	Psihološka pomoć	Pravna podrška	Materijalna pomoć	Smeštaj	Urgentna pomoć: hrana/higijena/odeća/obuća/lekov	Online usluga podrške (mail/chat/društvene mreže)	Uživo razgovori	Poseta selima/zdravstvena edukacija/po	Informisanje /konsultovanje/upućivanje preko SOS telefona	Posredno vanje i poseta institucijama	Zastupanje na sudu
1 ASTRA	*	*	*	*	*				*		
2 Centar za podršku ženama	*	*				*			*		
3 Romski centar za žene i decu Daje	*	*	*			*					
4 Udruženje Fenomena	*	*				*	*				
5 IZ KRUGA - Beograd	*	*				*					
6 Udruženje Romkinja Osvit	*	*					*		*		
7 UŽ Pešćanik	*					*	*		*		
8 Centar za devojke	*	*							*	*	
9 NVO Ženska alternativa	*	*					*		*	*	
10 Udruženje žena Femina									*		
11 OAZA SIGURNOSTI	*	*				*	*				*
12 Udruženje građana Žene za mir	*	*			*			*	*		
13 Udruženje Roma Novi Bečej	*	*			*			*		*	*
14 Ženski centar Užice						*	*		*		
15 Viktimološko društvo Srbije	*	*			*				*	*	
16 IMPULS					*				*		
17 IZ KRUGA - VOJVODINA	*	*				*			*		
18 Savetovalište protiv nasilja u porodici		*		*		*	*		*		
19 Zrenjaninski Edukativni centar									*		
	*	Nakon ukidanja vanrednog stanja:									
	*	Usluge se nisu menjale									

Takođe, organizacije su nastavile sa informisanjem žena žrtava nasilja uključujući davanje informacija u vezi pandemije. I tokom i nakon vanrednog stanja, pojedine organizacije su organizovale posete ruralnim naseljima kako bi pružile neophodnu pomoć u vidu edukacije o

zdravstvenoj zaštiti, mehanizmima zaštite od nasilja i emotivne podrške. Dalje, podaci pokazuju da su dve organizacije, ASTRA i Savetovalište protiv nasilja u porodici pružale i usluge urgentnog smeštaja svojim korisnicama. Značajno je istaći da su četiri organizacije, tokom i nakon vanrednog stanja, pružale podršku i praćenje pri odlasku žrtve u institucije, a dve organizacije su pružale uslugu zastupanja na sudu.

Sedam organizacija obuhvaćenih istraživanjem, što čini oko jedne trećine uzorka, je pružalo podršku ženama žrtvama nasilja u porodici na terenu. Konsultantkinje iz organizacija su imale obezbeđenu zaštitnu opremu za rad, u vidu maski, rukavica, sredstava za dezinfekciju i slično. Takođe, prilikom terenskih poseta poštovala su se sve epidemiološke mere tako što su se zaposlene/volonterke kretale u manjim grupama i trudile su se da rade na otvorenom prostoru.

Deset organizacija, što čini nešto više od polovine uzorka, je pružalo materijalnu pomoć ženama, uključujući žene sa iskustvom nasilja u porodici. Materijalna pomoć je najčešće pružana u vidu: hrane, higijenskih sredstava, odeće, obuće, školskog pribora, zaštitne opreme – maske, rukavice, sredstava za dezinfekciju, vaučera za hranu, poklon čestitki, lekova, pelena za odrasle, igračkama za decu. Dve organizacije - Udruženje Roma Novi Bečej i ...iz Kruga Vojvodina - pružale su pomoć i u vidu novca. Takođe, organizacija ...iz Kruga Vojvodina je za svoje korisnice nabavljala zaštitne maske prilagođene osobama sa oštećenjem sluha (posebno šivene maske sa providnim delom u predelu usana). Najzad, od organizacija koje su pružale materijalnu pomoć šest je navelo da je finansiralo ovu uslugu iz donatorskih i projektnih sredstava, dok su dve organizacije - Peščanik i Udruženje Roma Novi Bečej finansirali ovu uslugu od sredstava sakupljenih u organizaciji.

b) Izmene u načinu pružanja pomoći tokom i nakon vanrednog stanja

Analizom podataka može se ustanoviti u kojim aspektima su se izmenili način rada organizacija i način pružanja pomoći i podrške ženama žrtvama nasilja tokom i nakon vanrednog stanja izazvanog pandemijom.

Kada je u pitanju način rada organizacija, primećuje se da su organizacije mahom prešle na rad na daljinu, smanjen je broj osoba koje su radile u kancelariji (kako bi se smanjila mogućnost zaražavanja), smanjen je broj angažovanih konsultantkinja jer su neke od njih pripadale rizičnim grupama ili su bile izložene virusom, produženo je radno vreme organizacija, izmenjeni su brojevi telefona, odnosno korišćeni su brojevi telefona koji nisu vezani za kancelariju.

Sa druge strane, uočene su promene u načinu pružanja podrške i pomoći: većina organizacija nije pružala usluge podrške neposredno - u vidu individualnih razgovora u kancelariji, dok su pojedine organizacije nudile ovu uslugu uz povećane mere zaštite od virusa. Među podacima o najčešćim načinima podrške ženama žrtvama nasilja u porodici, možemo prepoznati da su sve organizacije obuhvaćene istraživanjem pružale podršku putem telefona. Takođe, većina organizacija je koristila nove načine komunikacije sa ženama žrtvama nasilja: online komunikacija, korišćenje i oglašavanje na društvenim mrežama i razvijanje chat i mail sistema komunikacije kako bi svojim korisnicama ostale redovno, čak i češće, dostupne u kriznoj situaciji.

Tabela 7: Najčešći načini komunikacije i pružanja podrške ženama žrtvama nasilja u porodici

10. Na koji način je pružana pomoć i podrška ženama žrtvama nasilja u porodici, odnosno koje kanale komunikacije sa žrtvama ste koristili:	Neposredna komunikacija (u kancelariji organizacije ili na drugom mestu)	Telefon	Viber, whatsapp, skype i slične aplikacije	Zoom i slične platforme	Internet stranica	Drugo (navedite šta):
1 ASTRA	*	*	*		*	
2 Centar za podršku ženama	*	*			*	e-mail
3 Romski centar za žene i decu Daje	*	*	*	*	*	Facebook
4 Udruženje Fenomena	*	*	*	*	*	
5 IZ KRUGA - Beograd	*	*	*	*	*	
6 Udruženje Romkinja Osvit	*	*	*	*	*	
7 UŽ Pešćanik	*	*	*		*	
8 Centar za devojke	*	*	*			
9 NVO Ženska alternativa	*	*			*	
10 Udruženje žena Femina	*	*	*			Facebook
11 OAZA SIGURNOSTI	*	*	*			
12 Udruženje građana Žene za mir	*	*	*			Rad na terenu tokom vanrednog stanja
13 Udruženje Roma Novi Bečej	*	*	*			Instagram stranica udruženja, tik tok
14 Ženski centar Užice	*	*	*	*		
15 Viktimološko društvo Srbije	*	*	*			Facebook
17 IZ KRUGA - VOJVODINA	*	*	*	*	*	
18 Savetovalište protiv nasilja u porodici	*	*	*			
19 Zrenjaninski Edukativni centar	*	*	Samo tokom vanrednog stanja	*		Samo tokom vanrednog stanja
20 IMPULS	*	*	*			
	*					Tokom i nakon vanrednog stanja
	*					Nakon vanrednog stanja

Kada su u pitanju najčešći online kanali komunikacije, možemo zaključiti da je većina organizacija upoznata sa radom na platformama Viber, WhatsApp, Skype, Facebook, email. Sedam organizacija je u periodu tokom i nakon vanrednog stanja koristila ZOOM aplikaciju i aplikacije slične njoj. Rezultati pokazuju da je polovina ispitanih organizacija pružala pomoći i ostvarivala kontakt sa korisnicama preko sopstvene internet stranice, a neke organizacije su koristile i druge platforme, kao što su TikTok i Instagram.

Kada je u pitanju korišćenje platformi za online komunikaciju sa ženama žrtvama nasilja, podaci pokazuju da su konsultantkinje iz polovine organizacija obuhvaćenih istraživanjem prošle neku vrstu obuke za korišćenje digitalnih tehnologija ili da je bar jedna članica tima prošla obuku, a kasnije prenosila znanje unutar svog kolektiva.

Izmene u načinu rada su podrazumevale i obustavljanje pružanja određenih usluga tokom vanrednog stanja. Pored toga što se mahom nisu organizovale individualne konsultacije uživo, usled promene režima rada na rad na daljinu, neke organizacije privremeno nisu mogle da nastave da koriste SOS liniju koja je vezana za kancelariju, što je otežalo pružanje usluga korisnicama. Takođe, ovaj način rada ograničava javljanje korisnica koje nisu imale alternativne načine obraćanja organizacijama, kao što su dolazak uživo i komunikacija putem interneta. Dalje, korisnicama je tokom vanrednog stanja bila uskraćena usluga pratnje i podrške prilikom posete institucijama. Primer dodatnih izazova u pružanju usluga svojim korisnicama možemo videti iz organizacije ...iz Kruga, Beograd, konkretno, one nisu bile u mogućnosti da obezbede uslugu prevoza kao što inače pružaju ženama sa invaliditetom.

c) Mehanizmi obaveštavanja korisnica o radu i uslugama organizacija tokom i nakon vanrednog stanja

Podaci do kojih se došlo pokazuju da su organizacije civilnog društva koristile različite načine i kanale za obaveštavanje korisnica o promenama rada organizacije tokom i nakon vanrednog stanja. Većina organizacija je svoje korisnice obaveštavala o promeni radnog vremena,

brojevima telefona i novim kanalima komunikacije putem društvenih mreža kao što je Facebook, potom, preko internet stranica organizacija, kao i internet stranice Mreže *Žene protiv nasilja*. Pored toga, informacije o promenama u načinu rada su organizacije distribuirale i preko medija, kao što su lokalne televizijske stanice, radio stanice, online portali, novine, kao i tokom gostovanja u različitim TV programima. Neki od primera TV stanica, online portala i štampanih medija na kojima su objavljene informacije organizacija tokom i nakon vanrednog stanja su: TV Kruševac, TV Plus, portal Brus-online, RTV Jasenica, Jugpress i slično. Najzad, pojedine organizacije su kao način obaveštavanja svojih korisnica koristile distribuciju štampanog materijala.

d) Karakteristike vršenja nasilja u porodici tokom vanrednog stanja i kasnije tokom pandemije

Podaci do kojih se došlo istraživanjem pokazuju da većina organizacija obuhvaćenih istraživanjem prepoznaje iste oblike nasilja u porodici tokom pandemije virusom Covid-19 kao i pre nje. Pojedine organizacije beleže eskalaciju nasilja tokom perioda vanrednog stanja i pandemije uopšte, koja se ogleda u težim oblicima fizičkog nasilja, sa ozbiljnim posledicama koje su primoravale žene da borave na bolničkom lečenju tokom pandemije virusa. Te žene su često iz zdravstveno ugroženih kategorija (osobe koje boluju od raka, dijabetesa, problema sa štitnom žlezdom i slično). Pojedine organizacije su zabeležile porast digitalnog nasilja, odnosno nasilja u porodici korišćenjem savremenih tehnologija, posebno na društvenim mrežama, kako tokom, tako i nakon vanrednog stanja. Kao novi obrasci nasilja uočavaju se: zloupotreba restriktivnih mera, koja se ogleda u uspostavljanju dodatne kontrole nad ženama, na primer, kroz zadržavanje žena u izolaciji i ograničavanje kretanja, ograničavanje socijalnih kontakata, ekonomsko nasilje, pretnje zaražavanjem virusom (namerno kijanje, kašljanje kako vid pretnje ženi od zaražavanja i oblik zastrašivanja) ako ne budu poštovale nametnuta pravila nasilnika, namerno nepreduzimanje mera zaštite od virusa od strane nasilnika, izbacivanje žene iz kuće neposredno pre ili tokom policijskog časa. Zabeleženo je i povećano javljanje žena starijih od 65 godina tokom trajanje zabrane kretanja. Dobijeni podaci pokazuju postojanje teškoća u organizovanju viđanja dece razvedenih i razdvojenih roditelja, a s tim u vezi je ukazano na ovaj problem i kao vid zloupotrebe restriktivnih mera kretanja i izlaganja virusu u vanrednom stanju od strane nasilnika kako bi, koristeći decu, manipulirali i kontrolirali svoje partnerke. Podaci takođe pokazuju da je položaj žena iz osetljivih kategorija koje su bile izložene nasilju tokom vanrednog stanja bio teži, odnosno da im je bilo otežano prijavljivanje nasilja i traženje pomoći (na primer, žene u ruralnim naseljima, žene koje nisu u mogućnosti da koriste tehnološke alate i online kanale komunikacije). Najzad, primećeno je i da je ženama bilo otežano traženje pomoći i prijavljivanje nasilja zbog prisustva nasilnika u zajedničkom domaćinstvu tokom vanrednog stanja.

e) Načini finansiranja usluga podrške

Kada je u pitanju finansiranje usluga podrške ženama žrtvama nasilja u porodici tokom i nakon vanrednog stanja, dobijeni podaci pokazuju sledeće: deset organizacija obuhvaćenih istraživanjem je finansirano i tokom i nakon vanrednog stanja iz donatorskih i projektnih sredstava, a jedna je imala ovaj izvor finansija samo tokom vanrednog stanja. Takođe, četiri organizacije su tokom vanrednog stanja, a jedna organizacija i tokom i nakon vanrednog stanja, finansirane iz projekata i donacija specifično za urgentne situacije Covid-19 pandemije.

Tri organizacije nakon vanrednog stanja nisu bile finansirane, a jedna je obustavila rad na dva meseca tokom vanrednog stanja. Rad organizacije Ženska alternativa tokom vanrednog stanja zavisio je od volonterskog rada konsultantkinja. Udruženje Roma Novi Bečej finansiralo je usluge podrške iz fonda udruženja, tj. iz sredstava prikupljenih u organizaciji. Ženski centar Užice je jedina organizacija obuhvaćena uzorkom, koja je finansirana i tokom i nakon vanrednog stanja iz budžeta sredstava lokalnih samouprava.

Iz dobijenih podataka zaključujemo da je četrnaest organizacija obuhvaćenih istraživanjem dobijalo dodatna sredstava za finansiranje usluga podrške, tokom i nakon vanrednog stanja. Najčešći izvori dodatnih sredstava bile su međunarodne organizacije, a nešto ređe, organizacije su dobijale finansije iz privatnih fondova, budžeta Republike Srbije, biznis sektora i kroz kampanje.

f) Načini zaštite od zaražavanja virusom tokom pružanja podrške

Zaštita zaposlenih u organizacijama civilnog društva od zaražavanja postignuta je kroz izmene u režimu rada, u smislu prelaska na rad na daljinu ili kombinovanje rada iz kancelarije i rada na daljinu kako bi se smanjio broj osoba koje borave u prostorijama organizacije. Takođe, sve organizacije su preduzimale aktivnosti poštujući pravila koja su uvedena i obavezujuća za sva pravna lica: dezinfekcija po ulasku u kancelariju, tokom boravka i nakon povratka u kancelariju, provetravanje prostora na 90min i slično. Obezbeđena je zaštitna oprema za sve zaposlene/volonterke – maske, rukavice, dezinfekciona sredstva. Posebna pažnja se obraćala na rad osoba koje pripadaju ugroženim kategorijama. U svim organizacijama promovisana je fleksibilnost u pogledu dolaska u kancelariju i radnog vremena. Takođe, organizacije su smanjile neposredne susrete sa korisnicama tokom vanrednog stanja. Posebno se vodilo računa da se zaposleni u organizaciji obaveste ako je došlo do kontakta sa nekim zaraženim licem i prema tome se organizuje rad i dezinfekcija prostorija.

g) Saradnja sa državnim organima, institucijama i ustanovama

Prema podacima o saradnji sa državnim organima, institucijama i ustanovama prilikom pružanja pomoći ženama žrtvama nasilja u porodici tokom pandemije, devet organizacija ističe pozitivna iskustva saradnje, najviše sa policijom, i svedoče o njihovom pravovremenom angažovanju u slučajevima povodom kojih su im se obraćali. Takođe, organizacije navode pretežno pozitivna iskustva kada je u pitanju saradnja sa tužilaštvima i takođe opisuju uspešnu organizaciju oko smeštanja žena u sigurne kuće.

Sa druge strane, iz podataka se mogu istaći primedbe na rad centara za socijalni rad, konkretno na sporo reagovanje povodom hitnih slučajeva. Takođe, kao problem se prepoznaje i izmenjen režim rada državnih institucija i nedostupnost na telefonske brojeve i e-mail adrese, koji su objavljeni na internet stranicama. Usled promene kanala komunikacije i radnog vremena državnih službi, žene su imale problema oko obraćanja i dobijanja pomoći u situaciji nasilja.

Podaci pokazuju da se i tokom pandemije javljaju isti izazovi koji su prethodno postojali u radu državnih organa sa ženama žrtvama nasilja u porodici, a to su nedovoljna senzibilisanost zaposlenih i neprepoznavanje urgentnosti problema porodičnog nasilja.

Najzad, tokom i nakon vanrednog stanja, samo dve organizacije obuhvaćene istraživanjem (Fenomena i Udruženje Roma Novi Bečej) su učestvovala u online sastancima grupa za koordinaciju i saradnju.

h) Predlozi za poboljšanje rada državnih organa u kontekstu zaštite od nasilja u porodici

Kako bi se poboljšao rad, a onda i saradnja sa nadležnim državnim organima, institucijama i ustanovama, u zaštiti žena od nasilja, posebno tokom kriznih situacija, predstavnice/i organizacija civilnog društva su dali određene predloge:

- Potrebno je da se obezbedi bolji pristup institucijama za žene žrtve nasilja u porodici posebno tokom kriza kao što je pandemija izazvana Covid-19 virusom i restriktivnih mera ograničavanja kretanja, kontakata i kućne izolacije.
- Potrebno je raditi na povećanju senzibilisanosti i obučenosti službenika koji dolaze u kontakt sa žrtvama nasilja u porodici, posebno u kriznim situacijama, kada žrtve trpe i dodatne posledice restriktivnih mera ograničenog kretanja, kontakata i straha od zaražavanja virusom.
- Tokom vanrednog stanja, veliku prepreku predstavljalo je smeštanje žrtava u sigurne kuće, pa je potrebno unaprediti taj segment zaštite.
- Dodatna prepreka tokom vanrednog stanja su bile dozvole za kretanje žena koje žele da pobegnu od nasilnika ili da se obrate institucijama za pomoć tokom policijskog časa, pa je neophodno organizovati službe i uspostaviti nove mehanizme za pomoć ženama žrtvama nasilja u porodici tokom policijskog časa, kao i perioda pandemije generalno.
- Potrebno je informisati javnost o tome koje usluge i vrste pomoći su na raspolaganju tokom perioda vanrednog stanja i pandemije. Na primer, kreirati kampanje i medijska obaveštenja za javnost o problematici nasilja u porodici u kontekstu pandemije, kao i o uslugama koje stoje na raspolaganju žrtvama. Takođe, informacije o uslugama koje postoje i na koji način žrtve mogu da dobiju pomoć u kriznim situacijama, moraju da budu lako dostupne. Posebna pažnja treba da bude usmerena na starije osobe koje ne koriste savremene tehnologije uključujući i društvene mreže, kao i na druge posebno ranjive kategorije građanki i građana, kao što su osobe sa invaliditetom, osobe iz ruralnih sredina i slično. S tim u vezi, istaknuto je da javne kampanje i informacije nacionalnih zdravstvenih i drugih relevantnih institucija moraju biti dostupne na jezicima manjina, znakovnom jeziku i u drugim pristupačnim formatima, uključujući prilagođavanje digitalnih tehnologija, titlovanje, usluge releja, tekstualne poruke na jednostavan i lako razumljiv jezik za širu javnost.
- Neophodno je da državni organi potpuno i dosledno primenjuju zakone (Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, Krivični zakonik, Porodični zakon, Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći), kao i da postupaju na jedinstven način u cilju zaštite od nasilja u porodici. Pored toga, važno je da postoje jasne i ujednačene procedure u postupanju u posebnim situacijama kao što je, na primer, viđanje dece sa očevima sa kojima ne žive,

izricanje i poštovanje mera zaštite tokom policijskog časa, udaljavanje nasilnika, smeštanje žena u sigurne kuće, a u kontekstu pandemije i drugih kriznih situacija.

- U periodima krize, kao što je pandemija virusom, važno je konsultovati ženske grupe, odnosno specijalizovane službe, odnosno, pozivati ih na sastanke kriznog štaba i slično, pre nego što se odluči o donošenju određenih restriktivnih mera koje će uticati na poziciju žena žrtava nasilja. Takođe, neophodno je konsultovati i uključivati organizacije osoba sa invaliditetom, uključivati njihovo mišljenje i ekspertize u osmišljavanju mera u kriznim situacijama, koje će biti u skladu sa potrebama i interesima žrtava i omogućiti njihovu zaštitu u uslovima vanrednog stanja i nakon.
 - Neophodna je bolja koordinacija službi u socijalnoj zaštiti i brže reagovanje nadležnih institucija. Primeri bolje organizacije mogu da se odnose na uvođenje dežurstva ili produženog radnog vremena kako bi žene mogle da dođu kad imaju potrebu i uslove za to. U ovom cilju takođe bi pomogla efikasnija online podrška, pravovremeno obezbeđivanje opreme za online komunikaciju i međuinstitucionalnu saradnju, kao i mogućnost podrške putem telefona.
- i) Predlozi za unapređenje rada službi za podršku ženama žrtvama nasilja u porodici tokom kriznih situacija**

Za nesmetano pružanje i održivost usluga podrške, posebno tokom kriznih situacija neophodno je dobijanje kontinuirane finansijske pomoći kroz projektna i donatorska sredstva. Ovaj vid pomoći organizacije bi upotrebile za kompenzaciju zaposlenih/volonterki i rad SOS telefona, unapređenje i savladavanje veština korišćenja novih tehnologija i online alata komunikacije, obezbeđivanje modernijih telefona koji mogu da podrže neophodne aplikacije i koriste se kao pomoć pri radu na terenu.

Preporuke

Preporuke u domenu rodno osetljive politike

- Neophodno da u svim kriznim situacijama rodna perspektiva bude jasno uključena u osmišljavanje i primenu politika, strategija i mera za suprotstavljanje krizama, uključujući i krizu izazvanu pandemijom Covid-19, što podrazumeva stalnu procenu uticaja mera koje država preduzima u krizi na žene i devojčice i njihovu izloženost riziku od različitih oblika rodno zasnovanog nasilja, uključujući partnersko nasilje i nasilje u porodici. Preduslov za to je postojanje opšte politike i strategije postupanja u kriznim situacijama.
- Neophodna je izrada jasnih uputstava i internih procedura na nivou državnih organa, institucija i organizacija civilnog društva za rad u kriznim situacijama.
- Neophodno je aktivno uključiti organizacije civilnog društva, posebno specijalizovane ženske organizacije u proces osmišljavanja, planiranja i sprovođenja mera u odgovoru na krizu izazvanu pandemijom Covid-19.
- Neophodno je osigurati razvijanje rodno osetljivih politika, strategija i praktičnih mera koje će biti zasnovane na dokazima, što podrazumeva redovno prikupljanje podataka, uključujući administrativne podatke i podatke registrovane od strane službi za podršku, kako bi se pratili trendovi i procenjivale potrebe za uslugama podrške i zaštite žrtava nasilja u porodici, koje se tokom pandemije, a posebno vanrednog stanja, menjaju.

Preporuke u domenu prevencije

- Potrebno je kontinuirano informisati javnost o povećanom riziku od nasilja nad ženama i devojčicama tokom pandemije, kao i drugih kriznih situacija, i postojećim službama i uslugama podrške. Posebna pažnja treba da bude usmerena na starije osobe koje ne koriste savremene tehnologije, kao i na druge posebno ranjive kategorije građanki i građana, kao što su osobe sa invaliditetom, osobe iz ruralnih sredina i slično. Kontinuirano informisanje sprovoditi kroz distribuciju informativnog materijala na lako dostupnim mestima (kao što su supermarketi i apoteke), na različitim jezicima, uključujući znakovni jezik, i u drugim pristupačnim formatima, uključujući prilagođavanje digitalnih tehnologija, titlovanje, usluge releja, tekstualne poruke na jednostavan i lako razumljiv jezik za širu javnost.
- Potrebno je osigurati intenzivnije izveštavanje medija o tome kako pandemija povećava rizike nasilja nad ženama i devojčicama i gde i kako potražiti pomoć.
- Potrebno je raditi na stalnoj edukaciji novinara i novinarki o izveštavanju o nasilju u porodici, posebno tokom perioda kriza, koje treba da bude u skladu sa *Smernicama za medijsko izveštavanje o nasilju nad ženama* (Novinarke protiv nasilja prema ženama).
- Potrebno je razmotriti razvijanje i sprovođenje kontinuiranih obuka za stručnjake i stručnjakinje o uticaju pandemije i mera koje se preduzimaju na žene i devojčice i njihovu izloženost nasilju, posebno tokom perioda vanrednog stanja kada žrtve trpe i

dodatne posledice restriktivnih mera ograničenog kretanja, kontakata i straha od zaražavanja virusom, koje bi se oslanjale na postojeće resurse (onlajn tutorijale, vebinare i module obuka, rezultate istraživanja, domaće i strane), kao i na obuke koje su razvijene u drugim državama i na međunarodnom nivou (na primer, onlajn Kurs o ljudskim pravima za pravnike (HELP) o nasilju nad ženama i nasilju u porodici koji je razvio Savet Evrope), ali i prilagođavanje postojećih domaćih obuka za online korišćenje.

- Potrebno je razviti i sistemski regulisati pitanje programa za učinioce nasilja u porodici i iste redovno sprovoditi, kako u redovnim okolnostima, tako i tokom kriznih situacija, uz mogućnost prilagođavanja načina njihove realizacije (na primer, uz korišćenje informacionih tehnologija).

Preporuke u vezi sa podrškom i zaštitom žena žrtava nasilja

- Potrebno je razvijati informativne kampanje u kojima će žene biti informisane o dostupnim uslugama podrške (npr. putem sredstava javnog informisanja, putem informativnog materijala koji će biti dostupan na javni mestima, kao što su apoteke, supermarketi i sl.).
- Potrebno je da informacije o dostupnim uslugama podrške budu postavljene na vidljivim i lako dostupnim mestima na internet stranicama institucija, ustanova i organizacija, kao i da budu redovno ažurirane.
- Potrebno je obezbediti bolji pristup institucijama za žene žrtve nasilja u porodici posebno tokom kriza kao što je pandemija izazvana Covid-19 virusom i restriktivnih mera ograničavanja kretanja, kontakata i kućne izolacije.
- Neophodno je predvideti da se u sigurnoj kući organizuju besplatno testiranje (uzimanje uzorka) žena i dece kojima je potreban smeštaj i da svaka sigurna kuća ima prostor za izolaciju.
- Potrebno je raditi na jačanju tehničke opremljenosti državnih organa, institucija, ustanova i organizacija civilnog društva za rad na daljinu, što uključuje i povezivanje fiksne i mobilne telefonije.
- Potrebno je raditi na jačanju kapaciteta za pružanje online podrške, kao i na definisanju standarda za pružanje podrške na ovaj način.
- Potrebno je da država obezbedi adekvatno finansiranje za sve službe, uključujući organizacije civilnog društva, koje pružaju usluge podrške ženama žrtvama nasilja u porodici tokom pandemije, posebno tokom vanrednog stanja, ali i nakon njega, uključujući online podršku, podršku putem aplikacija i slično. Takođe je neophodno stvaranje rezervnih fondova za rad u izmenjenim uslovima.

Preporuke u vezi sa prijavljivanjem nasilja, merama zaštite i gonjenjem učinilaca

- Neophodno je osmisлити i uvesti alternativne načine i kanale za prijavljivanje nasilja, koji bi omogućili da žene blagovremeno i bez rizika po svoju bezbednost zatraže pomoć (poput on-line ili putem SMS-a, WhatsApp-a ili Vibera).
- Neophodno je obezbediti online podnošenje prijave i tužbi za zaštitu od nasilja.
- Neophodno je da državni organi potpuno i dosledno primenjuju zakone (Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, Krivični zakonik, Porodični zakon, Zakon o besplatnoj

pravnoj pomoći), kao i da postupaju na jedinstven način u cilju zaštite od nasilja u porodici. Pored toga, važno je da postoje jasne i ujednačene procedure u postupanju u posebnim situacijama kao što je, na primer, viđanje dece sa očevima sa kojima ne žive, izricanje i poštovanje mera zaštite tokom policijskog časa, udaljavanje nasilnika, smeštanje žena u sigurne kuće, a u kontekstu pandemije i drugih kriznih situacija.

- Potrebno je osigurati bolju koordinaciju službi u socijalnoj zaštiti i brže reagovanje nadležnih institucija. Primeri bolje organizacije mogu da se odnose na uvođenje dežurstva ili produženog radnog vremena kako bi žene mogle da dođu kad imaju potrebu i uslove za to. U ovom cilju takođe bi pomogla efikasnija online podrška, pravovremeno obezbeđivanje opreme za online komunikaciju i međuinstitucionalnu saradnju, kao i mogućnost podrške putem telefona.
- Potrebno je uspostaviti jedinstven sistem evidentiranja i praćenja hitnih mera koje se izriču po Zakonu o sprečavanju nasilja u porodici, kao i mera koje su definisane u individualnim planovima podrške i zaštite.
- Potrebno je raditi na praćenju rada osnovnih javnih tužilaštava vezano za procenu rizika i potreba žrtava za obezbeđivanjem dugoročnije zaštite kroz podnošenje tužbi za izricanje mera zaštite od nasilja u porodici po Porodičnom zakonu.
- Potrebno je obezbediti nesmetan rad grupa za koordinaciju i saradnju tokom pandemije i drugih sličnih kriza u bezbednim uslovima (preko online aplikacija), što zahteva obezbeđivanje tehničke opremljenosti grupa i jačanje kapaciteta za rad u izmenjenim okolnostima.
- Potrebno je raditi na podizanju svesti i jačanju kapaciteta članova grupa za koordinaciju i saradnju u pogledu procene potrebe aktivnog uključivanja žrtava u proces razvijanje individualnog plana zaštite i podrške.
- Potrebno je osigurati punu saradnju državnih organa, ustanova i institucija sa ženskim nevladinim organizacijama i drugim organizacijama civilnog društva kako bi se odgovorilo na potrebe žrtava nasilja u porodici, posebno žena i dece.

Literatura

Golubović, K., Vasić, M., Šolić, N., Filipović, M., Čalić, D. (2020) *Ljudska prava i Covid-19 - Analiza izmene pravnog okvira tokom epidemije COVID-19 i uticaj na ostvarivanje ljudskih prava u Republici Srbiji*. Beograd: Komitet pravnika za ljudska prava – YUCOM.

Ignjatović, T. (2020) *Primena Zakona o sprečavanju nasilja u porodici u Srbiji za period januar – decembar 2019. godine - Osmi izveštaj o nezavisnom praćenju primene Zakona*. Beograd: Autonomni ženski centar, dostupno na https://www.womenngo.org.rs/images/resurs-centar/AZC_Osmi_nezavisni_izvestaj_2019.pdf.

Konstantinović Vilić, S., Petrušić, N. (2011) Instrumenti pravne zaštite od nasilja u porodici u Srbiji: funkcionisanje, efikasnost i nedostaci, u: V. Nikolić-Ristanović, S. Čopić (ur.) *Prava žrtava i EU: izazovi pružanja pomoći*. Beograd: Viktimološko društvo Srbije i Prometej-Beograd: str. 69-85.

Majumdar, S., Wood, G. (2020) UNTF EVAW Briefing Note on the Impact of COVID-19 on violence against women through the lens of Civil Society and Women's Rights Organizations. New York: UN Trust Fund to End Violence against Women, May 2020

Nikolić-Ristanović, V. (2020) Violence against women and COVID19 crisis in Serbia. Webinar Violence Against Women in Time of COVID-19, 29.6.2020.

Fenomena (2020) *Analiza rada institucija nadležnih za sprovođenje Zakona o sprečavanju nasilja u porodici – primena zakonskih mera na lokalnom nivou tokom vanrednog stanja usled pandemije korona virusa 2020. godine* (dostupno putem <https://www.fenomena.org/s/Analiza-primene-Zakona-o-NUP-u-Kraljevu-tokom-vanrednog-stanja-2020-Marija-Petronijevic-i-Jasna-Kola-x2cj.pdf>).

Pajvančić, M., Petrušić, N., Nikolin, S., Vladislavljević, A., Baćanović, V. (2020) Rodna analiza odgovora na COVID-19 u Republici Srbiji. Misija OEBS-a u Srbiji i Ženska platforma za razvoj Srbije 2014-2020.

UNDP (2020) COVID-19: UNDP poziva na hitnu akciju za rešavanje nasilja nad ženama i devojkama tokom krize, <https://www.rs.undp.org/content/serbia/sr/home/presscenter/articles/2020/undp-poziva-na-hitnu-akciju-za-reavanje-nasilja-nad-enama-i-devo.html>

UN Women (2020a) Voices of women's organizations on COVID-19: April 2020 sub-regional consultations, <https://eca.unwomen.org/en/digital-library/publications/2020/04/voices-of-womens-organizations-on-covid-19>

UN Women (2020b) Impact of the COVID-19 pandemic on specialist services for victims and survivors of violence in the Western Balkans and Turkey.



#SOSprotiv**Nasilja**

Projekat **#SOS**protiv**Nasilja** realizuje Udruženje Fenomena u vidu medijske kampanje za smanjenje nasilja prema ženama tokom i nakon Covid-19 epidemije u Srbiji, uz podršku UN Women – agencije Ujedinjenih nacija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena. Materijal je proizveden sredstvima Evropske unije. Sadržaj projekta i ovog materijala isključivo pripada Udruženju Fenomena i ne predstavlja nužno stavove Evropske unije, UN Women niti zemalja članica UN-a.
